

**POLSKIE TOWARZYSTWO
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE
Oddział w Opolu**

**XLVII Ogólnopolski
Wysokokwalifikowany
Rajd Pieszy
“Opolszczyzna 2006”**

**Opis
Krajoznawczy**

Glucholazy

9-22 lipiec 2006

**POLSKIE TOWARZYSTWO
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE**
Oddział w Opolu

**XLVII Ogólnopolski
Wysokokwalifikowany
Rajd Pieszy**
“Opolszczyzna 2006”

**Opis
Krajoznawczy**

Głucholazy

9-22 lipiec 2006

BAKÓW
BIAŁA
BIAŁA NYSKA
BIŁA VODA
BISKUPIA KOPA
BISKUPÓW
BODZANÓW
BRZEG
BRZEZINA
BYCZYNA
CHOCIANÓWICE
CZARNOWASY
CZEPIEŁOWICE
DOBRZEŃ WIELKI
GIERAŁCICE k/Głuchotaz
GIERAŁCICE k/Wołczyzna
GŁOGÓWEK
GŁUCHOŁAZY
GOGOLIN
GÓRA ŚW. ANNY
GRODKÓW
JARNOŁTÓWEK
JAVORNIK (CZECHY)
JEMIELNICA
JEZIORO NYSKIE
JEZIORO OTMUCHOWSKIE
KAŁKÓW
KAMIENIEC ZĄBKOWICKI
KARŁOWICE
KLUCZBORK
KOLONOWSKIE
KOMORZNO
KOPERNIKI
KOŚCIERZYCE
KRAPKOWICE
KRASIEJÓW
KRZYWA GÓRA
KRZYWICZYNY
KUP
LASOWICE MAŁE
LIGOTA GÓRNA
ŁADZA
ŁOSIÓW
ŁOWKOWICE
MACIEJÓW
MAŁUJOWICE
MAKOLNO

MOSZNA
MURÓW
NASALE
NIEMODLIN
NYSA
OBÓRKI
OLESNO
OPOLE
OTMUCHÓW
OZIMEK
PACZKÓW
PODLESIE
POKÓJ
POKRZYWNA
POLANOWICE
POPIEŁÓW
PROŚLICE
PRUSZKÓW
PRUDNIK
PRZYLESIE
SIESTRZYCHOWICE
SŁAWNIOVICE
STARE OLESNO
STOBRAWA
STRZELCE OP.
ŚCIBÓRZ
ŚWINIARY WIELKIE
TRZEBOSZOWICE
TURAWA
UJEŹDZIEC
UNIKOWICE
WIERZBICA DOLNA
WOŁCZYN
ZAGWIŹDZIE
ZAWADZKIE
ZŁATE HORY (CZECHY)
ZŁOTY STOK
ZWIERZYNIEC
ŻYROWA
SZLAK POLICHROMII BRZESKIEJ.
SZLAK DREWNIANEGO
BUDOWNICTWA SAKRALNEGO.
STOBRAWSKI PARK KRAJOBRAZOWY
PARK KRAJOBRAZOWY „GÓRY
OPAWSKIE”
PARK KRAJOBRAZOWY „GÓRA ŚW.
ANNY”

BAKÓW - wieś turystyczno-wypoczynkowa położona nad rzeką Stobrawa w powiecie kluczborskim, ok.1.000 mieszkańców. Pierwsza wzmianka o Bąkowie pojawiła się w 1166r.. W latach 50-tych XVII wieku w Bąkowie istniała huta żelaza z piecami na węgiel drzewny, oraz dwie świeżarki. Przy skrzyżowaniu dwóch głównych dróg w Bąkowie, po zakończeniu II wojny światowej postawiono drewniany krzyż przydrożny z metalowym krucyfiksem Jezusa Chrystusa. Część ludności to repatrianci przybyli w 1946 r ze Wschodu. Nieliczna grupa mieszkańców wyznania protestanckiego posiada w Bąkowie własną kaplicę.

Na uwagę zasługują:

- **Kościół pw. Wniebowzięcia NMP** należy do najstarszych kościołów drewnianych w rejonie kluczborskim, zbudowany na przełomie XV/XVI wieku. W latach od 1550 do 1945 kościół protestancki. Kościół późnogotycki, orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurowaniu ceglanym, oszalowany deskami. Wieże konstrukcji szkieletowo – słupowej. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim niewielka zakrystia i składzik. Nawa nieco szersza, prostokątna, z kwadratową wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte stropem płaskim. Na styku nawy i prezbiterium tęczą – z belką fazowaną. W nawie chór muzyczny z tyłu, z którym łączą się empory (galeryjki) wzdłuż ścian bocznych, wsparte na siedmiu słupach (dobudowane w XVII w). W środku parapetu chóru barokowy kartusz herbowy. Na emporach malowane obrazy religijne (Ukrzyżowanie) oraz kartusze herbowe kolatorów (Seidlitzów i v. Stertzów). Okna zamknięte łukiem spłaszczonym. Przy prezbiterium i północnej ścianie schody prowadzące na empory – z zadaszaniem gontowym. Dachy siodłowe kryte gontem. Wieża na wysokim podmurowaniu, nakryta ośmiobocznym dachem namiotowym. Wewnątrz zachowane fragmenty polichromii (odkryte w 1913r.), w prezbiterium Zesłanie Ducha Świętego i Wniebowstąpienie, w nawie fragment sceny Zwiastowania. Cennym zabytkiem jest ołtarz główny, a w nim gotycki tryptyk Koronacji Matki Bożej wyrzeźbiony w II poł. XIV wieku. Poza ołtarzem barokowa chrzcielnica, ambona oraz płyty nagrobne: Elżbiety von Frankenberg oraz rodziny Paczeńskich z herbami Budwicz i Ogończyk - epitafia drewniane z malowidłem wotywnym i polskim napisem z 1678r.

BIAŁA – miasteczko położone na wzniesieniu nad rzeką Białą dopływem Osłobogi, na przełomie XII i XIII w. siedziba kasztelanii, prawa miejskie otrzymała w 1311r. z nadania Kazimierza Opolczyka. Do 1532r. własność książąt opolsko – raciborskich, następnie w granicach korony czeskiej, którą władali Habsburgowie aż do 1792r., w międzyczasie od XVII w. wraz z dobrami przez 200 lat jest własnością rodziny Prószkowskich. Biała przez długi czas była miejscem schronienia prześladowanych w całej Europie Żydów, na ten okres przypada rozwój na szeroką skalę handlu, co przynosiło wymierne korzyści. Miasto określane było przez Żydów „Miastem

sprawiedliwych". Część ludności to repatrianci ze Wschodu ze wsi Gwoździec k/Kołomyji.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Wniebowzięcia NMP**, gotycki wzniesiony w XIV w.
- **Zamek** zbudowany w XIV w. w późniejszym okresie przebudowywany przez Prószkowskich, wczesnobarokowy z elementami późnorenesansowymi. Nad jednym z narożników nadbudowana wieża dwukondygnacyjna zwieńczona hełmem baniastym z latarnią.
- **Wieża wodna** z początku XVII w. renesansowa trójkondygnacyjna, kwadratowa zbudowana przez Jerzego Prószkowskiego.
- **Mury obronne z basztą** z XV w., gotyckie murowane z cegły i kamienia, zachowane z nielicznymi wyjątkami wokół całego obwodu miasta, w ciągu zachowanych 9 otwartych baszt.
- **Cmentarz żydowski** (kirkut) – założony na tzw „Szwedzkim Szańcu” w połowie XVI w. najstarszy i jeden z największych zachowanych cmentarzy żydowskich na Śląsku. Ok. 3000 grobów, ostatni pochówek datowany na 1931r..

Stad pochodzą:

- **Samuel Fränkel** – twórca potęgi zakładów włókienniczych w Prudniku.

BIAŁA NYSKA - Gród wzmiankowany był już w 1285r. Pierwszy zamek został wzniesiony przez księcia świdnicko - jaworskiego Bolka I już w latach 1292 - 1296. Miał on, zdaniem kronikarzy, zostać zburzony już w 1296r. na mocy układu księcia Bolka z wrocławskim biskupem. Na pozostałościach tej budowli zbudowano kolejny zamek w XVI w. Przebudowany w XIX, zniszczony podczas II wojny światowej. Zachowały się jedynie fragmenty murów oraz fosa.

Na uwagę zasługuje:

- **Krzyż pokutny.**
- **Kościół p.w. św. Jana Ewangelisty**, neogotycki, wewnątrz ciekawa barokowa ambona, zachowany mur z bramą, marmurowa płyta nagrobna Małgorzaty Glaub, figura św. Jana Nepomucena z XVIII w.

BILA VODA - Wieś założona ok. 1532r.,

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół i zabudowania klasztorne** z XVIII w. hiszpańskiego zakonu pijarów, w latach 1950-1989 miejsce szałki sióstr zakonnych z przynastu zgromadzeń ówczesnej Czechosłowacji. W zabudowaniach parafii zbiory muzealne.
- **Pomnik** upamiętniający wizytę cesarza austriackiego Józefa II - 1770r..
- **Zameczek** z końca XVII w. -obecnie szpital psychiatryczny. Miejsce związane z życiem królowy niderlandzkiej Marianny Orańskiej fundatorki jednego z najwspanialszych zamków na Śląsku w pobliskim

Kamieniu Żąbkowickim. W X.1742 roku w zameczku ustalono nowy przebieg granicy prusko-austriackiej (obecnie polsko-czeskiej).

BISKUPIA KOPA - Biskupia Kopa – 889 m.n.p.m. – jest to największy szczyt Gór Opawskich, a także największe wzniesienie województwa Opolskiego. Pierwsze szlaki prowadzące na szczyt wyznaczono pod koniec XIX wieku, wtedy też wybudowano wieżę widokową czynną do dziś. Po I wojnie światowej na wysokości 785 metrów wybudowano „Chatę Górnoślązaków” – obecnie schronisko PTTK „PodBiskupią Kopą”.

Szlaki na Biskupią Kopę:

- Czerwony – z Pokrzywnej i prowadzący przez Srebrną Kopę i Zamkową Górę.
- Żółty z Jarnołtówka, prowadzi przez Bukową Górę do schroniska „Pod Biskupią Kopą” gdzie łączy się ze szlakiem czerwonym biegnącym na Biskupią Kopę.
- Ścieżka dydaktyczna rozpoczyna się w Pokrzywnej.

BISKUPÓW - Wieś wzmiankowana w 1231r. (d. Biskupi Las)

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. Zwiastowania NMP** z I poł. XIV w. zbarokizowany w 1770r., bogate wyposażenie (ambona i ołtarze rokokowe). Rzeźba pięknej Madonny z ok. 1420r.. Marmurowa płyta nagrobna Krzysztofa Hirschbergera (+1535), Obwodowy mur z bramkami z XVI w. Późnogotyckie polichromie.

BODZANÓW – Wieś.

Na uwagę zasługuje:

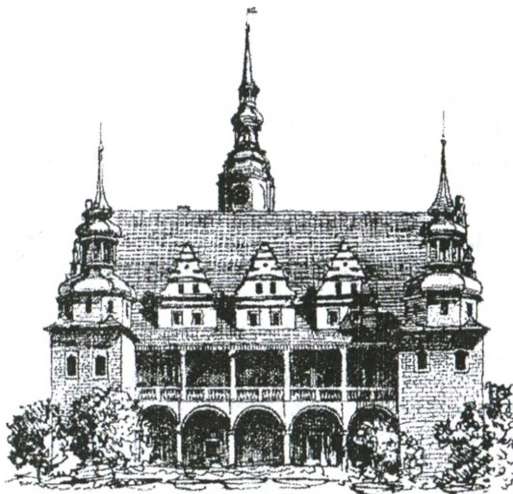
- **Klasztor jezuitów** z XVIII w. - obecnie oblaci.
- **Kościół p.w. św. Józefa**, barokowo-klasycystyczny, przebudowany w XIX w.
- **Kapliczka św. Józefa z Dzieciątkiem** z XIX w.
- **Park** krajobrazowy - dęby

BRZEG - miasto położone nad Odrą na tzw. wysokim brzegu o bogatej piastowskiej przeszłości. Był stolicą księstwa, w którym najdłużej panowali śląscy książęta z rodu Piastów. Pierwsze wzmianki o grodzie pochodzą z XIw., w 1250r. uzyskuje prawa miejskie. Miasto przechodzi różne zmienne koleje losu. Najświetniejszym okresem rozwoju miasta jest tzw. złoty wiek księstwa za rządów księcia Jerzego I (1547-1586). W tym to okresie miasto gruntownie się rozwija. Książę cechujący się wszechstronnymi zainteresowaniami rzetelną wiedzą buduje szkołę książęcą Gimnasium Illustre. Kończy budowę ratusza i zamku z pięknym portalem. W 1945r. miasto, mające duże znaczenie strategiczne, silnie ufortyfikowane, bronione przez liczne garnizony, w zaciekłych walkach zostało zniszczone w ponad 70%.

Na uwagę zasługuje:

- **Zamek Piastów Śląskich** – renesansowy, zbudowany na miejscu murowanego gotyckiego zamku, obecny renesansowy kształt uzyskał po przebudowie przez architektów włoskich Jakuba Paara (budowniczego Zamku Królewskiego w W-wie) i Bernarda Niurona. Charakterystyczna budowla zamkowa z 3-kondygnacyjnymi kruzgankami okalającymi dziedzińiec nadają jej miano „Śląskiego Wawelu”. Najwartościowszym elementem zamku jest bogato rzeźbiona fasada budynku bramnego z 24 popiersiami Królów Polski i Książąt Śląskich z dynastii Piastów, jest to jeden z najlepszych przykładów renesansu w Europie Środkowej. Zamek Piastów Śląskich od 2006r. jest Muzeum Narodowym.
- **Kościół św. Mikołaja** – gotycki bazylikowy (1370-1417) posiada jedną z najwyższych naw głównych (30m), wewnątrz epitafia mieszczańskie oraz gotyckie polichromie w zakrystii. Tutaj bierze swój początek Szlak Średniowiecznych Polichromii.
- **Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego** – z XVIIw. zbudowany przez jezuitów najcenniejszy zabytek baroku na Ziemi Brzeskiej. Wewnątrz wystrój barokowy z kaplicami i emporami znakomicie zestrojonymi z iluzjonistycznymi polichromiami jezuita Jana Kubena (jedyne zachowane dzieła tego autora w Polsce).
- **Ratusz** – jedna z najpiękniejszych siedzib władz miejskich na Śląsku, dzieło Jakuba Parra i Bernarda Niurona (1570-1577) wykonany w pięknym stylu śląskiego renesansu. Najstarszą jego częścią jest gotycka wieża z renesansowym hełmem. Wewnątrz godna uwagi Wielka Sala Stropowa z modrzewiowym stropem.

- **Brama Odrzańska** – jedna z pięciu zachowanych w ciągu ceglanych murów obronnych z XVIw. z herbami Brzegu i księcia Joachima Fryderyka, i jego żony.
- **Gimnazjum Piastowskie** – dawniej Gymnasium Illustre, wybudowane przez Jana Parra nadwornego architekta ks. Jerzego II (1564-1569). Budynek zdobi renesansowy portal główny z herbami fundatorów i tablicą erekcyjną.
- **Kościół zamkowy pw. Św. Jadwigi** – z XIVw., adaptowany w XVIw. na mauzoleum legnicko-brzeskiej linii Piastów. W krypcie kościelnej zachowane 22 miedziano-cynowe sarkofagi ze szczątkami Piastów, część z nich jest eksponowana w muzeum mającym siedzibę w zamku.

Stad pochodza:

- **Gewandhaus** (1927) – światowej sławy dyr. Lipskiej okiestry.
- **Kurt Masur** – dyrektor filharmonii nowojorskiej.

BRZEZINA – wieś

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Najświętszej Marii Panny**, z XIV wieku, do 1945r. ewangelicki, spalony w czasie działań wojennych w 1945r., odbudowany w latach 60-tych. Gotycki, orientowany, murowany z cegły o układzie polskim. W prezbiterium fragmenty polichromii gotyckiej z XV w ze scenami Ostatniej Wierzerzy, kompozycje figuralne św. Sebastiana oraz Matka Boska z Dzieciątkiem.
- **Płyta granitowa** – na krańcu wsi przy drodze do Lipiek z wyrytym orłem śląskim oraz inskrypcją upamiętniającą wybrukowanie drogi na Wrocław przez Jerzego II księcia legnicko-brzeskiego.

BYCZNA - miasto w pow. kluczborskim, na skraju Wysoczyzny Wieruszowskiej i Progu Woźnickiego, na północ od Kluczborka, ok. 3800 mieszkańców. Założona w XIII w.; w 1588 pod Byczyną (wówczas na austriackim Śląsku) świetne zwycięstwo Jana Zamoyskiego nad pretendentem do tronu polskiego arcyksięciem austriackim Maksymilianem Habsburgiem.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół Katolicki pw. Św. Trójcy**, parafialny - obecny zbudowany w 1767r., barokowy, orientowany; ołtarz główny późnobarokowy z XVIII w.; dwa ołtarze boczne rokokowe; dwa dzwony z XVIII/XIX w.; hełm wieży baniasty; organy późnoklasycystyczne; chrzcielnica barokowa (XVIII w.). Na zewnątrz wiele zagłębień związanych z pokutą żołnierzy - za każdego zabitego musieli palcami "wyskrobać" dziurę w murze.
- **Kościół Ewangelicki pw. Św. Piotra**, pierwotnie katolicki pw. Św. Mikołaja, wzmiankowany w 1283r., obecny wzniesiony pod koniec XIV w., w 1430 spłądowany przez husytów, od 1556r. w rękach protestantów; w latach 1694-1707 przejściowo w rękach katolików; odnowiony gruntownie w latach 1886-8 w duchu neogotyckim; kościół

orientowany, murowany w układzie polskim z użyciem zendrówek oraz kamienia.

Kościół, XIVw.

- **Ratusz**, zbudowany zapewne w XV/XVI w., zniszczony pożarami - odbudowany w 1766r., odnowiony w 1889r.; spalony w 1945 - obecnie (odbudowywany po wojnie przez 23 latach) barokowo-klasycystyczny; złożony z budynku głównego, wzniesionego na rzucie prostokąta z kwadratową wieżą od zach. oraz z przybudowanych od pd., pn. i częściowo od zach. domów; piętrowy z drugim piętrem w szczycie; podpiwniczony obszernymi piwnicami sklepionymi kolebkowo z lunetami; wejście na osi (schody dwubiegowe) - ponad nim kartusz z herbem miasta i orłem cesarskim (patrz : górna część tej strony); wieża o dwóch kondygnacjach.
- **Obwarownia miejskie**, gotyckie z XV/XVI w.
- **Kamieniczki** - W obrębie murów i częściowo poza nimi zachowane domy przeważnie pochodzą z 1757r. oraz z 1 poł. XIX w.
- **Pomnik przyrody** - lipa drobnolistna, obwód 322 cm, wys. 16 m, wiek 250 lat (na rynku).

Stad pochodzą:

- **Jerzy Bock (1621)** - najlepszy stylista polski z luteran śląskich XVIIw. Jego twórczość charakteryzuje prostota stylu, dostosowana do potrzeb ludu.

CHOCIANOWICE - wieś licząca ok. 1200 mieszkańców, otoczona lasami, położona w pobliżu rzeki Stobrawy, w powiecie kluczborskim. Po raz

pierwszy wzmiankowana w aktach z XIII wieku, powiązanych z osiedleniem się na Śląsku bractwa szpitalnego. Organizacja ta została później przekształcona w Zakon Krzyżowników z Czerwoną Gwiazdą. Z dokumentów z 2 listopada 1252 wynika, że w posiadaniu Zakonu znajdowały się duże posiadłości w okolicy Kluczborka i Wrocławia. Dzięki swojej chęci niesienia pomocy i wstawianiu się za chorymi i biednymi Rycerze zyskali uznanie arystokracji i książąt, którzy dali się później poznać jako hojni sponsorzy. Przykład: księżna Anna, żona Henryka II, która posiadała nawet własną fundację. Do darowizn należały także Chocianowice. "Urbanium wsi Chocianowice" to najstarszy dokument, traktujący tylko o tej wsi, a dokładniej o podatkach, jakie mieszkańcy mieli zapłacić komendzie w Nowym Dworze. Z tych akt można też wnioskować, że w tamtych czasach rolnicy, dwaj młynarze i kowal mieszkali na 76 gospodarstwach. W roku 1376 wydano rejestr kościołów parafialnych, w którym wymienia się też kościół w Chocianowicach, jako jeden z osiemnastu, będących pod opieką zakonu. W XV wieku miały miejsce wojny husyckie. Na chocianowickich polach, między Chocianowicami i Kuniowem, rozegrała się decydująca bitwa. Książę brzeski i jego sprzymierzeńcy pokonali husytów, którzy wcześniej zdobyli Kluczbork. Te wydarzenia ma przypominać krzyż, znajdujący się przy drodze wiodącej do Kluczborka. Niestety w czasie wojen został uszkodzony kościół, a w końcu i spalony. W latach pięćdziesiątych zdecydowano wybudować nowy kościół, realizując tym samym decyzję podjętą jeszcze przed drugą wojną światową (wtedy zadanie z różnych powodów nie doczekało się realizacji). Budowa rozpoczęła się w 1957r. i trwała 2 lata.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Nawiedzenia NMP**, drewniany kościół, zbudowany w 1662r.. Kościół orientowany, konstrukcji zrębowej, z wieżą budowaną na słup, na podmurowaniu. Do 1810r. był pod patronatem Zakonu Krzyżowników z Czerwoną Gwiazdą. Do 1959 r był kościołem parafialnym. Obecnie pełni funkcję kościoła pogrzebowego. Dzwon został odlany po 1750r. przez Jana Nerger z Olesna.

CZARNOWĄSY - Wieś 6 km od Opola, położona u ujścia Jemielnicy i Małej Panwi do Odry odnotowana w dokumencie księcia Kazimierza Opolskiego w 1228 roku nadaniem przywilejów dla klasztoru Norbertanek. Dzięki dotacjom książąt śląskich do XVIII wieku klasztor rozbudowywał się i przybrał postać barokowego zespołu architektonicznego. Najstarszą budowlą zespołu jest jednonawowy kościół pw św Norberta, w podziemiach którego prawdopodobnie spoczywają prochy fundatorów klasztoru, księcia Kazimierza i jego żony księżnej Wioli z Bułgarii. Całość zespołu otoczona murem z częściowo zachowanymi basztami kolistymi i bramą wjazdową pełni dzisiaj funkcję zakładu opiekuńczego.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół św Anny** – kościół orientowany zbudowany na planie tzw „krzyża greckiego”, położony na wzniesieniu na wschód od wioski i

usytuowany na cmentarzu, wybudowany został z inicjatywy proboszcza Bazaltara Gaberta przez cieślę Krzysztofa Młyńskiego z Poręby. Trzykrotnie odnawiany (1772, 1901, 1930). Barokowy, drewniany, na podmurowaniu, konstrukcji zrębowej. Kryty gontem, posiada dookólne soboty. Składa się z prezbiterium, nawy, 2 kaplic, zakrystii. Prezbiterium zamknięte trójboczne (stanowią one rodzaj transeptu). Strop płaski, w kaplicach sklepienie kolebkowe. Tęcza zamknięta łukiem z krzyżem, Matką Boską i św Janem. Kaplice otwarte od strony nawy łukiem półkolistym. Okna zamknięte u góry odcinkami łuków. Drzwi do zakrystii profilowane, od zachodu do nawy, klepkowe. Chór muzyczny podtrzymują 2 kolumny z XVII wieku. Soboty dookólne wsparte na słupach z zastrzałami. Przedśionek otwarty, nad nim pięterko i schody. Dach siodłowy o jednej kalenicy, zaokrąglony od wschodu i ścięty od zachodu (czterospadowy). Nad kaplicami dachy półkoliste (mansardowe). Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę zakończona latarnią i hełmem cebulastym. *Ołtarz główny* późnobarokowy z końca XVII wieku z rzeźbami św Józefa, św Joachima, Barbary męczennicy oraz aniołków. W polu środkowym obraz św Anny nauczającej Maryję – u góry Nawiedzenie. *Ołtarze boczne*: lewy – rzeźby świętych: Huberta, Florianą, Antoniego, Alojzego i obrazy męczeństwa św Wawrzyńca i św Szczepana; prawy – rzeźby świętych: Zygmunta, Wacława, Elżbiety, Tekli i obrazy: widzenia św Jadwigi, św Jan Chrzyciel nauczający oraz św Augustyn. Ambona barokowa z 1700 roku – rzeźby świętych: Augustyna, Ambrożego oraz Chrystusa Sędziego. *Chrzcielnica renesansowa* (ludowa) z XVI wieku. Liczne obrazy barokowe wewnątrz i na zewnątrz kościoła. Kościół spalony w 2005r..

CZARNOWASY, Kościół pw. św. Andry z 1687 r.

CZEPIELOWICE - Wieś, ok. 770 mieszkańców, wzmiankowana w 1364r.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Imienia Najświętszej MP**, zbudowany w 1688 r, odnowiony w 1846 r, ołtarz z XVIII w, barokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego konstrukcji szkieletowej („mur pruski”), obecnie otynkowany. Od XVI w. do 1945r. był ewangelicki.

DOBRZEŃ WIELKI - Wieś położona na prawym brzegu Odry, siedziba Urzędu gminy, ok. 4.450 mieszkańców. Wzmiankowana po raz pierwszy w 1228r. Od XIV wieku do 1810r. własność klasztoru Norbertanek w Czarnowasach. W latach pruskiego, a następnie hitlerowskiego ucisku wieś była ośrodkiem polskości. Na terenie gminy, w pobliżu Dobrzienia Wielkiego znajduje się nowoczesna „Elektrownia Opole”.

Stad pochodzą:

- **Antoni Mehl** – artysta plastyk, uczeń i współpracownik Xawerego Dunikowskiego.
- **Stefan Moczko** - działacz plebiscytowy.
- **Franciszek Wilczek** - poeta patriota i miłośnik mowy ojczystej.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. św. Rocha**, drewniany usytuowany na cmentarzu, zbudowany w 1658r., kilkakrotnie odnawiany (1752, 1928, 1958). Ołtarz główny barokowy z 1700 r z obrazem św. Rocha. Ołtarze boczne, ambona i obrazy również w stylu barokowym.

GIERAŁCICE, k/Głuchołaz - Wieś lokowana ok. 1210r. (d.Gesen - Jesion) -jedna z najładniejszych wsi okolic Głuchołaz znana huta szkła w XVI w..

Na uwagę zasługuje:

- **Renesansowy kościół p.w. św. Michała Archanioła** (wzm. 1302) obecny z 1615r., przebudowany w XIX w. Zachowana renesansowa wieża z wmurowanymi herbami (od góry) bpa arcyks Karola, głową św. Jana Chrzciciela - herb diecezji wrocławskiej, w prawo - herb ówczesnego właściciela V. Troilo z datą 1615, figura św. Jana Nepomucena z XVIII w..
- **Dwór** pierwotnie gotycki, renesansowy. Dwutraktowe wnętrze, na fasadzie herby.
- **Kapliczki** z XIX w.

GIERAŁCICE, k/Wołczyzna - Wieś ok. 580 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół drewniany**, na przełomie XV/XVI wieku w miejscu kościoła była, używana dla celów sakralnych, drewniana kaplica grobowa rodziny

Gieraltowskich. W 1560r. przejęta przez protestantów, w 1617 r powiększona na kościół. Obecną formę uzyskał w 1694r.. Kościół orientowany. Znajduje się na cmentarzu w otoczeniu rozłożystych drzew. Ołtarz ambonowy regencyjno – rokokowy z amboną barokową z XVII w. Organy klasycystyczne (ludowe), polichromowane w 1831r. Dzwon z 1694r.

- **Zespół dworski** - XIX w. z otaczającym go parkiem, w którym jest sztuczny kopiec i zabytkowa aleja dębowa.

GŁOGÓWEK – położony nad rzeką Osobogą na skrzyżowaniu historycznych szlaków solnego i bursztynowego, wzmiankowany w XI w, prawa miejskie uzyskał w 1257r. Jak większość miast w tym rejonie do 1532r. w posiadaniu książąt opolsko-raciborskich. Głogówek świetność przeżywał w XVI w. podczas potopu szwedzkiego przez kilka tygodni mieścił się tutaj stolica Polski, w 1655r. znalazł tutaj schronienie król Jan Kazimierz z rodziną i orszakami. W rezydencji zamkowej gościł i komponował Ludwik von Beethoven dedykując IV symfonię B-dur gospodarzowi zamku F.J. Oppersdorffowi.

Stad pochodzą:

- **Jan Cybis** (1897) – urodzony we Wróblinie k/Głodówka, wybitny polski kolorysta, profesor Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.
- **Rafał Urban** (1893) – publicysta związany z ludowym nurtem spisującym ginącą gwarę opolską, pierwszy prezes ZLP. w Opolu współpracuje z „Życiem Literackim” i miesięcznikiem „Odra”.
- **Johannes Chrzęszcz** (1857) – teolog, nestor górnośląskiego piśmiennictwa historycznego, autor biografii m.in. św. Wojciecha, Hiacynta, błogosławionych Bronisławy i Czesława.
- **Przodkowie** kandydata na fotel prezydenta USA Johna Kerryego (2004r.) (spoczywają na żydowskim cmentarzu w Głogówku).

Na uwagę zasługują:

- **Kościół parafialny św. Bartłomieja** – gotycki z barokowym wystrojem wnętrza polichromią i obrazami Fr. Sebastiniego oraz sztukaterią J. Schuberta.
- **Kaplica Oppersdorffów** przy kościele parafialnym. Powstała ok. 1400r. Od 1601r. zwana jest kaplicą Oppersdorffów. Jest niemal tej samej długości, co prezbiterium. W kaplicy znajduje się nagrobek Jerzego III Oppersdorffa z 1634r., wykonany przez rzeźbiarza Sebastiana Sałę z czarnego marmuru inkustrowanego marmurem różowym. Na ścianach dużych rozmiarów obrazy olejne, przedstawiające portrety rodziny Oppersdorffów. W podziemiu, znajduje się krypta rodzinną Oppersdorffów.
- **Kościół i klasztor Pofranciszkański**, odbudowany w XVIIw. z fundacji Jerzego Oppersdorffa na miejscu dawnej XIIIw. budowli z zachowanymi gotyckimi wątkami murów z XVw.. Wystrój wnętrza autorstwa Fr. Sebastiniego i J. Schuberta. Wewnątrz nawy północnej usytuowany

centralnie domek loretański z czterema wejściami i ścianami pokrytymi polichromią Fr. Sebastiniego. Wnętrze wykonane wg oryginalnej dekoracji obiektu z barokowym posągami Matki Boskiej Loretańskiej.

- **Zamek** – pierwotnie zbudowany w XII w. przez Piastów Opolskich, obecny renesansowy zbudowany przez Oppersdorffów na przełomie XVI i XVII w.. w skład kompleksu zabytkowego wchodzi zamek górny, dolny z kaplicą w skrzydle wschodnim oraz ozdobnym portalem wjazdowym zwieńczony wieżą zagarową.

Zamek piastowski

- **Brama** zamkowa barokowa z przejazdem i baszta więzienna z XV w. nadbudowana w późniejszym okresie.
- **Ratusz** z XVII w. późnorenesansowy z kamiennymi posągami św. Floriana i Jana Niepomucena, zwieńczony hełmem i latarnią barokową.

GLUCHOŁAZY – miasto położone w dolinie Białej Gluchołaskiej (prawy dopływ Nysy Kłodzkiej) u podnóża Gór Opawskich. Prawa miejskie otrzymało przed 1232r., pełniła funkcję obronną terenów złotońskich należących do biskupów Wrocławskich. W XIVw. Okolone murami obronnymi, kilkakrotnie niszczone w czasie najazdów husyckich a szczególnie szwedzkich, miały tu też miejsce procesy czarownic. Od połowy XIXw.

zaczęły tutaj powstawać zakłady lecznicze (wodolecznictwo) w późniejszym okresie przekształcone w uzdrowiska klimatyczne (leczenie gruźlicy i chorób płuc). Mieści się tu również przejście graniczne.

Fara, 2 poł. XIII w.

Na uwagę zasługuje:

- **Pozostałości obwarowań miejskich** (XIV-XV w.) m.in. wieża Bramy Górnej z 2 poł. XIV w..
- **Zespół dawnego wójtostwa** (XVII/XVIII, XIX w.).
- **Domy** z XVII i XIX w..
- **Kościół parafialny św. Wawrzyńca** (patron górników złota) – w stylu normańsko-gotyckim, o barokowym wystroju wnętrza. Na osi dwu wieżowej fasady wczesnogotycki portal, jeden z najstarszych na Śląsku.

GOGOLIN - miasto położone na krawędzi Wyżyny Śląskiej, w miejscu wapiennych wzgórz nad doliną Odry. Po raz pierwszy wzmiankowany w 1223r., jego rozwój gospodarczy rozpoczął się na początku XIX w., gdy na skalę przemysłową zaczęto eksploatować złoża wapienia.

Na uwagę zasługuje:

- **Pomnik** w centrum miasta postawiony bohaterom pieśni ludowej „Karolinka”. Przyjmuje się, że ta pieśń jest historią przybyłej do śląskiego Gogolina dziewczyny Karoliny i jej chłopca Karlika.

GÓRA ŚW. ANNY - Góra św. Anny jest najwyższym wzniesieniem Masywu Chełmskiego na Wyżynie Śląskiej, rozciągającej się od Tarnowskich Gór do Opola. Wzniesienie liczy ok. 406 m n.p.m. To wapienno-bazaltowe wzgórze, powstałe przed milionami lat w wyniku erupcji wulkanu, jest jedynym na Opolszczyźnie rezerwatem geologicznym, a od roku 1989 posiada także status parku krajobrazowego.

W ciągu wieków Góra nosiła różne nazwy: Chełm (Góra Chełmowa, Góra Chełmska), Wysoka Góra. Posiadała też nazwy kultowe: Góra św. Jerzego, Święta Anna (potocznie góra Świętojańska, Świętoanińska lub Annaberg) i oficjalne: Góra św. Anny oraz Sankt Annaberg. Pierwotna nazwa wzniesienia: Chełm, pochodzi ona od zaginionego wyrazu chełm, oznaczającego niegdyś wzgórze lub wzniesienie. Nazwa Góra św. Jerzego wiązała się wg tradycji z istnieniem na wzgórzu małej, średniowiecznej kapliczki pod wezwaniem św. Jerzego, patrona rycerzy. Mało znanym określeniem wzniesienia, używanym raczej w sensie geograficzno-geologicznym, jest nazwa Wysoka Góra. Natomiast używana oficjalnie nazwa - Góra św. Anny - wywodzi się od imienia patronki kościoła, a później także klasztoru franciszkańskiego - św. Anny.

Na uwagę zasługuje:

- Amfiteatr
- Pomnik Jana Pawła II
- Sanktuarium św. Anny
- Bazylika św. Anny
- Dom Pielgrzymy
- Kalwaria

GRODKÓW – dawne osiedle typu miejskiego lokowane poraz pierwszy w 1249r. kilkakrotnie zmieniał swoją przynależność polityczną. Od 1329r. podlegał zwierzchnictwu czeskiemu w 1526r. wraz z Koroną Czeską przechodzi pod panowanie Habsburgów (Austria) w 1742r. został przyłączony do Prus. Od 1344r. do 1810r. Grodków był własnością biskupów wrocławskich po sekularyzacji zakonów (1810r.) przechodzi na własność państwa pruskiego.

Stąd pochodzą:

- **Józef Elsner** – (1769-1854) nauczyciel Fryderyka Chopina, o wybitnych zdolnościach pedagogicznych, jego jest dziełem, że Polacy mogą się chlubić Chopinem przed światem. Także kompozytor autor 34 oper, 100 pieśni i 50 kantat. Wieloletni przyjaciel i współpracownik Wojciecha Bogusławskiego. W rynku niedaleko domu rodzinnego artysty popiersie J. Elsnera.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół parafialny p.w. św. Michała** – wzmiankowany w XIIIw., zbudowany z fundacji księcia Henryka IV Probusa, kilkakrotnie niszczone i odnawiany posiada wczesnogotyckie prezbiterium z typowymi cechami gotyku (maswerki, fryzy, blanki i przypory) bazylikowy.
- **Obwarowania miejskie** – zbudowane w XIIIw., wzmocnione w XIVw. bramami, z zachowanymi do dzisiaj Bramą Lewińską i Ziębicką oraz basztą więzienną.
- **Ratusz neoklasycystyczny** – z wieżą gotycko – renesansową z zegarem słonecznym.

JARNOŁTÓWEK - Wieś wzmiankowana w 1268r.,

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. św. Bartłomieja** (wzm. W 1339r.) obecny z 1907r. Wewnątrz zachowana chrzcielnica XVII/XVIII w..
- Dawny **dwór** z I poł. XIX w. z resztką fosy i zabytkowym parkiem.
- **Młyn** z I poł. XIXw.- dom nr 115 - dach naczółkowy, zapora - wys. 15,4 m długość ok. 50 m
- **Figura św. Jana Nepomucena** z XVIIIw.

JAVORNIK (CZECHY) – Miasto założone przed 1291r., na początku XVIw. gród przebudowano na zamek Jansky Vrch, otoczony ogrodem w stylu francuskim (1776).

Na uwagę zasługuje:

- **Zamek Jansky Vrch** – letnia rezydencja biskupów wrocławskich (do 1945r.) zbudowany w XIVw. na miejscu gotyckiego grodu, często przebudowywany. Do najcenniejszych zabytków zamku należą rzeźby i obrazy oraz wyposażenie górnej kaplicy zamkowej. W dolnej części zamku udostępniona jest do zwiedzania zamkowa kuchnia, pomieszczenia gospodarcze, mieszkania i jadalnia służby oraz łaźnie. Ciekawym wzbogaceniem zamkowych zbiorów jest największa w Europie kolekcja fajek. Obejrzeć można przede wszystkim fajki pochodzące z XVIII, XIX i XXw.. Za czasów panowania biskupa Filipa Schaffgotscha zamek jest ważnym centrum kulturalnym Śląska, hojny sponsor objął swą opieką m.in. znanego kompozytora i twórcę opery komicznej K.D. von Dittersdorfa (muzeum w domu kompozytora) oraz Józefa von Eichendorffa wybitnego niemieckiego (śląskiego) poety doby romantyzmu.
- **Kościół cmentarny p.w. Św. Krzyża**, z XIIIw. romańsko - gotycki.
- **Kościół św. Trójcy** brokowy 1715-25r..
- **Centrum miasta** - miejski teren zabytkowy.
- **Resztki twierdzy** z XIII - XV w. w pobliżu ruiny Rychleb.
- **Muzeum** Karla Dittersa von Dittersdorfa.

JEMIELNICA – wzmiankowana już w 1225r., w XIIIw. lokowana na prawie niemieckim należy do najstarszych miejscowości ziemi strzeleckiej. Związana religijnie i gospodarczo z opactwem cysterskim powstałym dzięki fundacjom księcia opolskiego Bolka I (1280 sprowadzenie cystersów z Rud Raciborskich). Jemielnica jest jednym z punktów etapowych szlaku Cystersów łączących klasztory w Kamieniu Żabkowickim, Henrykowie, Bardzie, Krzeszowie, Lubiążu i Trzebnicy. Powstanie szlaku łączącego klasztory cysterskie przez całą Europę od Portugalii do Polski zainicjowała przed kilku laty Rada Europy.

Stad pochodza:

- **Marek z Jemielnicy** – postać porównywana do meteoru, który przebiegł przez feudalne mroki historii. Był odważnym i czytany chłopem, na wieści napływające z terenów opanowanych rewolucją francuską, zbuntował się i ujął się za stanem uciemżonych, i krzywdzonych chłopów śląskich. 17 marca 1794r. na rynku w Opolu został ukarany w okropny sposób: obażony do połowy, został 6-krotnie przeciągnięty przez szereg bijących go żołnierzy.

Na uwagę zasługuje:

- **Zespół kościelno – klasztorny** z XIIIw. przebudowany w XVIIIw. W architekturze cystersów. Jednolite sklepienie krzyżowo-żebrowe. Bogate barokowe wnętrze (18 ołtarzy) malowidła znanego śląskiego malarza Michaela Willmanna zwanego „Śląskim Rembrandtem”.
- **Kościół cmentarny** z XIIIw. o charakterze obronnym z zachowanymi gotyckimi polichromiami z XIVw. (tęcza z freskami 12 apostołów trzymających w rękach narzędzia tortur)

JEZIORO NYSKIE - Zbiornik retencyjny oddany do użytku w 1971r., po zbudowaniu zapory ziemno-betonowej długości 2km i wysokości 20m. Powierzchnia 22 km², pojemność 111 mln m³. Mała hydroelektrownia. Występują tu m.in. ostrygojad, brodziec pławny, czajka towarzyska, sandacz, okoń, szczupak

JEZIORO OTMUCHOWSKIE - Zbiornik retencyjny oddany do użytku w 1933r., po zbudowaniu zapory ziemno-betonowej długości 6 km i wysokości 20m. Powierzchnia 23 km², pojemność 135 mln m³. Mała hydroelektrownia. Występują tu m.in. ostrygojad, brodziec pławny, czajka towarzyska, sandacz, węgorz, karp, okoń, lin, szczupak raróg, nurogęsi, kurki wodne, mewa orlica, siewka azjatycka, czapla siwa i czapla nadobna.

KALKÓW - Wieś wzmiankowana w 1236r..

Na uwagę zasługuje:

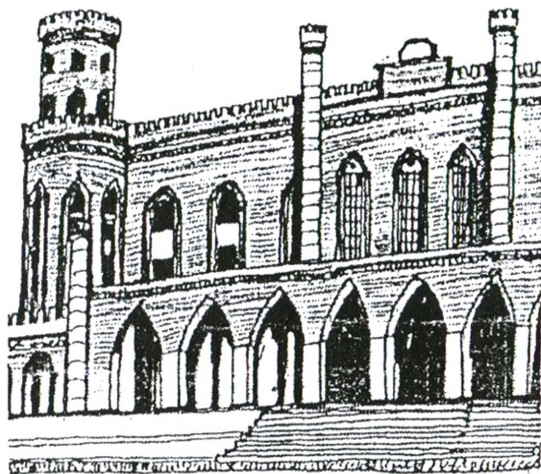
- **Kościół p.w. Nawiedzenia NMP** - Późnoromański pierwotnie na planie krzyża łacińskiego -1 poł. XIII w. Dzwon z 1483r., sklepienia krzyżowe, liczne detale romańskie i gotyckie (fryz arkadowy, portal, polichromie - jedno z najstarszych na Śląsku), freski z XVI w., obraz MB z

Dzieciątkiem - k. XVIII w., późnobarokowa ambona z XVIII w., cenny obraz „Oplakiwanie” - szkoła norymberska -poł. XVI w., Kolumna toskańska - 1763r..

KAMIENIEC ZĄBKOWICKI - Wieś nad Nysą Kłodzką, 1207 - obejmują augustianie z Wrocławia, 1247 cystersi z Lubiąża, 1428 - zniszczona przez husytów, od 1811 w posiadaniu Hohenzollernów.

Na uwagę zasługują:

- **Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP** - fundowany w 1249r., obecny zbudowany po 1350r., przebudowany ok. 1700r. - trzynawowa hala o wymiarach 25 m x 60 m x 20 m (HxDxSz) na rzucie krzyża łacińskiego, sklepienia krzyżowo - żebrowe, 2 rzędy smukłych oktagonalnych kolumn, ambona z II poł. XVIII w., wielokondygnacyjny ołtarz główny Krzysztofa Kónigera (1704-05) w nim obraz Willmanna MB Królowa Niebios, 16 ołtarzy bocznych ponadto obrazy Wizja św. Bernarda, Ukrzyżowanie, 14 późnorenesansowych leper, Rzeźby na zewnątrz - Trójca Św., św. Florian, św. Jan Nepomucen.
- **Zamek Marianny Orańskiej (1836-63)** szkocki neogotyck z arkadowym dziedzińcem, wg projektu K.F. Schinkla.

- Przy drodze do Paczkowa Dąb o obwodzie ok. 6 m.
- **Grodzisko VIII - IX w.**

KARŁOWICE - Wieś, ok. 1.200 mieszkańców, wzmiankowana w 1413 r, właściwa nazwa miejscowości brzmieć powinna Katowice, taka

bowiem funkcjonowała od średniowiecza i taka była używana przez miejscową polską ludność (równolegle z urzędową niemiecką nazwą Karlsmarkt) do XX w. Nazwę zmieniono z niewiadomych przyczyn po II wojnie światowej.

Na uwagę zasługuje:

- **Zamek** – gotycki, wzniesiony w XIV wieku na planie czworoboku z okrągłą wieżą, otoczony murem i fosą. Pierwotnie był w rękach rodu rycerskiego rodziny Tschammer, od 1440 w posiadaniu rodziny von Bees, od 1565 stanowił własność piastowskich książąt brzeskich, obecnie własność prywatna. Rozbudowany w XVIII i XIX wieku częściowo w stylu barokowym. Zamek otoczony jest obecnie suchą fosą na której założony został park krajobrazowy (2,68 ha). Na wyspę dojeżdża się obok starego spichlerza przez drewniany most (kiedyś był on zwodzony). Zespół składa się z kilku budowli otaczających dziedziniec. Najstarszą częścią jest gotycki, okrągły, ceglany donżon z XIV w. Podwyższony w XVI i XX w. Do wieży dobudowana jest barokowa kaplica, rozbudowana w 1715r. (przed wojną służyła jako kościół parafii rzymsko – katolickiej) w niej portret ostatniego księcia piastowskiego Jerzego Wilhelma. Z tyłu w miejscu gotyckiego skrzydła zamkowego znajdują się XVI w. zabudowania gospodarcze. Budynek mieszkalny pochodzi z XIX w. - jego najstarszą częścią jest XVI wieczna brama.
- **Budynek mieszkalny** przy ul. Kościelnej, gdzie żył, pracował i tworzył ksiądz Jan Dzierżon (przez 49 lat proboszcz kościoła w Karłowicach).

KLUCZBORK -Kluczbork został założony przez Zakon Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą, którzy zjawili się na Śląsku w 1235r.. I otrzymali zezwolenie na lokację miasta Kluczbork. W akcie założenia z 26.02.1253 otrzymali prawa rzeszy do miasta.

Stad pochodza:

- **Jan z Kluczborka** (1370-1436), teolog i filozof. Należał do pierwszych profesorów Ślązaków, którzy ok. 1401/1402 przenieśli się z Pragi do Akademii Krakowskiej. Należał do założycieli i organizatorów Biblioteki Jagiellonskiej. Przebywając pod koniec swego życia w Kluczborku przeprowadził reorganizację szkoły miejskiej i ufundował stypendium dla biednych scholarów miasta. Pozostawił w rękopisach kazania, wykłady, mowy, w tym doktorską i słynną mowę wygłoszoną w Krakowie ku czci króla Władysława Jagiełły po zwycięstwie grunwaldzkim.
- **Adam Gdacusz** (1610-1688) - najwybitniejszy prozaik śląski w XVII wieku; pastor ewangelicki w Kluczborku; był nazywany Śląskim Rejem (lub płomiennym kaznodzieją z Kruciburka), był autorem licznych kazań i rozważań moralnych, oraz pierwszego drukowanego zbioru kazań śląskich i pierwszej postylli polskiej, określanej "Gdacuszką".
- **Gustav Freytag** (1816-1895) - najwybitniejszy poeta Kluczborka; był doktorem filologii, docentem (privatdozent) niemieckiej literatury,

historykiem kultury, politykiem, dziennikarzem, pisarzem, członkiem niemieckiej Komisji przyznawania Nagrody Schillera (Schillerpreis), reporterem wojennym z Bitwy pod Sedanem (1867); ponieważ był romantykiem, jego poezje tchnęły kwiecistą fantazją; wśród jego prac można wyróżnić "Soll und Haben" (apologia pruskiego kapitalizmu, zawierająca akcenty antypolskie i antysemityczne), "Ingo und Ingraban", "Die Ahnen", "Bilder aus der deutschen Vergangenheit"; pisał o jego twórczości m.in. Theodor Fontane; jego biografem był Friedrich Seiler; miał swój pomnik - postawiony w 1934, zniszczony w 1945; w 1940 otwarto Muzeum Gustava Freytaga.

- **Bogusław Jarkłowski** (ur. 1868) - był najbardziej znanym kluczborskim malarzem-portrecistą; malował głównie obiekty, m.in. obrazy kluczborskich kościołów, kluczborski rynek i 12 Apostołów - w oparciu o stare ryciny, znany również jako twórca portretów pastorów; jego oryginalne obrazy można podziwiać w kluczborskim muzeum.
- **Johan Friedrich Krigar** (1774) – budowniczy 1-szej lokomotywy parowej w Niemczech (1816)

Na uwagę zasługuje:

- **Układ urbanistyczny**, tzw. śląski typ rozplanowania. Otoczony murami obronnymi miał kształt wrzecionowaty rozciągnięty w kierunku wschód - zachód. Zachowane do dziś, głównie w południowej części miasta, mury zostały wzniesione, prawdopodobnie pod koniec XIV w. i opasywały miasto tylko z trzech stron, gdyż od strony północnej znajdowała się drewniana palisada z fosą i naturalne przeszkody jak mokradła i bagna. Ulice wychodzące z czterech narożników prostokątnego rynku zbiegały się niegdyś przy dwóch, nieistniejących już, bramach miejskich. Przed miastem rozciągały się przedmieścia. Poza murami miasta, w kierunku południowo - wschodnim rozprzestrzenił się duży staw Zamkowy, sięgający po krawędź lasu miejskiego.
- **Ratusz** stoi w środku rynku, pełniącego w minionych wiekach rolę placu targowego, zbudowany w XVIII w., z dwoma dwu-frontowymi kamieniczkami pozostałymi z dawnego barokowego zespołu "Dwunastu Apostołów". 28 czerwca 1925r. spłonęła część kamieniczek, a po odbudowie od zachodu w naczółku na dachu umieszczono płaskorzeźbę kamienną przedstawiającą ratusz z barokowymi kamieniczkami sprzed pożaru.
- **Kościół pw. Chrystusa Zbawiciela** –gotycki, jeden z najcenniejszych obiektów zabytkowych w Kluczborku, należy do parafii ewangelicko-augsburskiej. Zbudowany w XIV stuleciu, na miejscu poprzedniego drewnianego, wzmiankowanego w źródłach pisanych z 1298r.. Posiada wyposażenie wnętrza rokokowe, ołtarz główny utrzymany w kolorze białym, ambona z bogatą dekoracją ze scenami figuralnymi o tematyce religijnej, chrzcielnica o roślinnej ornamentyce oraz prospekt organowy zostały wykonane przez wrocławskiego rzeźbiarza Leopolda Jaschkego ok. połowy XVIII wieku. W kościele głosił kazania pastor Adam

Gdacjusz. Obecnie w sezonie letnim odbywają się tutaj koncerty organowe z udziałem słynnych wykonawców krajowych i zagranicznych.

- **Muzeum im. Jana Dzierżona** - placówka Muzeum znajduje się w centrum Kluczborka, w charakterystycznym budynku z dawną wieżą zamkową, obecnie służącą jako wieża ciśnień (od 1907 r). Kluczborskie muzeum od samego początku jego istnienia związane jest z pszczelarstwem i osobą ks. dr Jana Dzierżona – pszczelarza światowej sławy, pochodzącego z Ziemi Kluczborskiej. Zbiory muzealne gromadzone są w dwóch działach: historii regionu i pszczelarstwa. Dział historyczny obejmuje zabytki archeologiczne, począwszy od śródkowej epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego oraz zabytki historyczne – numizmaty, wyroby rzemiosła cechowego, broń białą i palną, archiwalia i dokumenty związane z regionem. Dział pszczelarski to zbiór pamiątek po ks. dr Janie Dzierżonie, patronie Muzeum, w postaci mebli, dyplomów, medali, listów, fotografii itd. Ponadto prezentowane są także zabytki związane z hodowlą pszczół, m.in. tzw. barć odrzańska datowana metodą C14 na I wiek p.n.e. Zobaczymy tu również ule kładowe, słomiane, figuralne oraz tradycyjny sprzęt i narzędzia pszczelarskie. Oprócz eksponatów zabytkowych, zgromadzone są także ule i narzędzia używane przez współczesnych pszczelarzy.
- **Pomniki przyrody:**
  - jednorzędowa aleja 17 cisów pospolitych, wys. do 8 m, wiek 90 lat
  - olsza czarna, obwód 390 cm, wys. 30 m, wiek ok. 190 lat; najstarszy okaz w Polsce (obok dworca kolejowego)
  - dąb szypułkowy, obwód 440 cm, wys. 23 m, wiek 320 lat.

KOLONOWSKIE – założone w 1780r. przez hrabiego Filipa Colony, od którego nazwiska przyjęto nazwę. Historia miejscowości ściśle związana jest z rozwojem hutnictwa w dorzeczu Małej Panwi i Brzyniczki prawego dopływu rzeki. Pomiedzy Kolonowskiem a Zawadzkiem kanał hutniczy z końca XVIII w. pierwotnie zaopatrujący w wodę hutę w Kolonowskiem. W 1921r zamknięto ostatni zakład hutniczy. W 1973r. Kolonowskie otrzymało prawa miejskie. W okolicy liczne ścieżki przyrodnicze ukazujące bogactwo fauny i flory dorzecza Małej Panwi.

KOMORZNO - Wieś, ok. 790 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Serca Pana Jezusa i św. Jadwigi Śląskiej** drewniany wzniesiony w 1753 r na miejscu poprzedniego z 1623 r, z którego zachowała się tylko wieża. Od 1945r. katolicki. Kościół orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurówce z cegły, wieża budowana na słup. Kościół salowy z trójbocznym zamknięciem od wschodu. Posiada niewielką zakrytą, nad którą znajduje się loża kolatorska. Schody prowadzące do niej są zadaszone. Od południowej strony kruchta,

połączona dojsciem na emporę. Od zachodu kwadratowa wieża. Wnętrze kościoła nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym. W pozostałych pomieszczeniach stropy belkowane. Chór muzyczny i empory przy ścianach bocznych są nadwieszane. W oknach szkla gomółkowe i kraty z zadziornami. Na zewnątrz widoczne belki i ich łączenia. Kościół nieszalowany za wyjątkiem zakrystii. Dach siodłowy kryty gontem. Wieża opasana w dolnej części wydatnym, wysoko sięgającym „fartuchem gontowym”. Powyżej, ściany pionowe, szalowane. Zwieńczona ośmiobocznym dachem namiotowym, gontowym.. Ołtarz główny wczesnobarokowy z XVII w. Z kolumnami o bogatej dekoracji snycerskiej z rzeźbami świętych Piotra i Pawła, Chrystusa Zmartwychwstałego oraz aniołów z insygniami Męki Pańskiej. W ołtarzu płaskorzeźba Ostatniej Wieczerzy, w predelli – Apostołowie w łodzi. Ambona późnorenesansowa – zdobiona malowanymi scenami: Stworzenie świata, Chrzt w Jordanie, Zesłanie Ducha Świętego, Ukrzyżowanie. Na balustradzie schodów: męczeństwo św. Szczepana i rzeź niewiniątek. Zabytkowe sprzęty są o charakterze ludowym.

- **Rezerwat przyrody** – pow. 3,7 ha, przedmiotem ochrony jest pomorska buczyna

KOPERNIKI - Wieś wzm. w 1272. Prawdopodobnie pradziad Mikołaja Kopernika przeniósł się do Krakowa właśnie stąd (1369) podejmując pracę kamieniarza - Koppirnik (koper lub kupfer- miedź).

Na uwagę zasługują:

- **Kościół św. Mikołaja** z XV w. (przebud. XVII-XVIII i 1882r.) epitafia szlacheckie XV-XVII w. Późnogotycka chrzcielnica z XVII w.. Rzeźby XVIII/XIX w. Epitafium Jana Wawrzyńca Boemera z 1613r. - miejscowego proboszcza, obraz na desce. Dzwon z 1765r.. W murze obwodowym płyta nagrobna z XVI w. Kolumna klasycystyczna - por. Aleksandra Kołzaka - 1813r.. Lamus z XIX w.
- **Izba Kopernikowska** (Szkoła Podstawowa).
- **Obelisk Kopernika.**

KOŚCIERZYCE - Wieś, ok. 1.000 mieszkańców, wzmiankowana w 1294r.

Na uwagę zasługują:

- **Kościół pw. Wniebowstąpienia NMP**, pierwotnie św Jerzego - gotycki z XIV/XV w., przebudowany w XVI w. Od 1535 r do 1945 r ewangelicki. Szczególnie ciekawa wieża wieloboczna, w górnej części o konstrukcji szkieletowej (tzw. „pruski mur”). We wnętrzu przy wejściu, drewniana chrzcielnica z XIII w., obraz Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej z XVIII – XIX w., krucyfiks późnogotycki.
- **Ośrodek wypoczynkowy** o powierzchni 18 ha, w nim 10 ha lasów, zalew o pow. 7 ha, kąpielisko, boiska sportowe, zaplecze gastronomiczne, domki campingowe i pole namiotowe.

KRAPKOWICE - gród powstał u zbiegu dwóch rzek: Odry i Osłobogi, na trasie szlaku bursztynowego łączącego cesarstwo Rzymskie z Morzem Bałtyckim. Razem z Otmętą tworzy w późniejszym okresie jednostkę administracyjną. Pierwsza pisana wzmianka o mieście pochodzi z 1275r. jest to jednocześnie początek jej miejskiej historii. Całość zabudowy miasta z rynkiem, zamkiem, ratuszem i kościołem otaczał mur obronny z 4 bramami wjazdowymi. Od najdawniejszych czasów historia miasta związana była z Odrą oraz przeprawą tu się znajdującą. Na początku XXw. miasto intensywniej się rozwija powstaje fabryka celulozy i papieru oraz zakłady obuwnicze „Bata”.

Na uwagę zasługują:

- **Kościół pw. św. Mikołaja** – gotycki zbudowany w XIVw. wewnątrz w prezbiterium i nawach zachowane sklepienia i zworniki gotyckie oraz renesansowe płyty nagrobkowe rodziny Redernów.
- **Zamek** – powstał w XIVw. początkowo własność Jerzego Hohenzollerna później sprzedany przez cesarza Rudolfa II Hansowi r. Redern, w obecnej formie odbudowany w XVIIIw. 4-skrzydłowy okalający nieregularny dziedzińiec otoczony krużgankami częściowo zamurowanymi. W skrzydle wschodnim portal późnobarokowy oraz skarpa nadrzeczna tworząca obmurowane tarasy.
- **Mury miejskie** – z XIVw. zbudowane z kamienia łamanego z gotycko – renesansową wieżą Bramy Górnej zwieńczoną attyką z fryzem arkadowym ze sterczynami (widokowa).
- **Zespół pieców wapiennych** – z XIXw., cylindrycznych i kwadratowych zwięzających się ku górze, murowanych z kamienia łamanego.

KRASIEJÓW - jest to najstarsza wieś gminy Ozimek, pierwsza wzmianka o niej pochodzi z roku 1292. W 1794r. wybudowano hutę żelaza nad brzegiem Małej Panwi, co miało ogromny wpływ na rozwój gospodarczy wsi. Do produkcji stali używano rudy darniowej z okolic Krasiejowa. W 1768r. we wsi ruszyły dwa piece do fryszowania, w późniejszych czasach fryszownie przebudowano na stalownie. W 1860r. zakład przestaje istnieć, wykupiony przez młynarza zostaje przebudowany na młyn. W 1910r. we wsi wybudowano cegielnię. Pożar w 1913r. strawił prawie całą drewnianą zabudowę Krasiejowa. Odbudowane domy były już murowane. Wielu mieszkańców Krasiejowa brało czynny udział w powstaniach śląskich.

Na uwagę zasługują:

- **Kościół pw. Św. Małgorzaty** – neobarokowy, w ołtarzu obraz M.B. Częstochowskiej z XVIIw. malowany na drewnie.
- **Stanowisko paleontologiczne** gdzie odkryto szczątki dinozaurów sprzed 225 milionów lat, w tym pradinozaura nazwanego Silesaurus Opoleusis. Władze województwa dążą do utworzenia w tym miejscu Dinoparku.

KRZYWA GÓRA - wieś, ok. 90 mieszkańców, powstała w 1773r. i otrzymała nazwę Blumenthal od nazwiska pruskiego ministra von Blumenthala. Zamieszkiwali ją wtedy głównie osadnicy z Württembergii. W Krzywej Górze istniała w XIX wieku ewangelicka szkoła nadzorowana przez pastora z Pokoju. Obecnie w obrębie wsi prowadzone są prace archeologiczne przy pozostałościach po XIII-wiecznym grodzisku.

KRZYWICZNY - wieś, ok. 710 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Trójcy Świętej** obecny kościół drewniany został wzniesiony w 1623r. przez cieślę Krzysztofa Bittnera. W 1753r. nastąpiła przebudowa prezbiterium i nawy. Wieża zachowała się w całości. Orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurówce z cegły, z wieżą budowaną na słup. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim prostokątna zakrystia (nad wejściem do zakrystii data budowy). Nawą szersza w kształcie prostokąta z kruchtą (nowsza) od południa. Wewnątrz stropy płaskie, chór muzyczny wsparty na 2 słupach, wzdłuż ścian empory. Wieża kwadratowa opasana w dolnej części wysoko sięgającym „fartuchem gontowym”, o ściętych narożnikach; ściany pionowe wieży, przechodzące w górnej kondygnacji w ośmiobok, szalowane. Nakryta ośmiobocznym dachem namiotowym, gontowym. Dach siodłowy o jednej kalenicy, kryty gontem, przedłużony na zakrystię i soboty przy północnej ścianie, które wsparte są na słupach. Ołtarz klasycystyczny podobnie jak ambona z ok. 1800r. Organy rokokowe. Zabytkowy dzwon oraz inne przedmioty i sprzęty kościelne z 1696r. Od 1945r. kościół katolicki, poprzednio przejęty przez protestantów.
- **Rezerwat przyrody** – pow. 19,84 ha, przedmiotem ochrony jest las mieszany z domieszką jodły na krańcach jej północnego zasięgu na Śląsku.

KUP - Wieś, ok. 1.100 mieszkańców Dawna osada, założoną w latach 1780 - 82. Osadnictwo rozpoczęło się jednak już w 1607r., od wybudowania przez niejakiego Lorenza Slensagka z Chróścic młyna na tzw. Kupie. Nazwa Stary Kup powstała dopiero z chwilą ulokowania w 1780r. nowej kolonii rzemieślniczej nazwanej Kupp. Kolonię zbudowano według planów architekta z Brzegu - Drenkhana - na gruntach młynarza o nazwisku Thomas Lellek, który za odstąpienie terenów pod kolonię otrzymał 32 morgi lasu. Wybudowanie kolonii kosztowało 14 tys. talarów. Budowę ukończono i zasiedlono w 1782r.. Pierwszymi osadnikami byli: cieśla, kowal, bednarz, ceglarz, kołodziej, krawiec, karczmarz i chirurg. Wybudowano Urząd Rentowy z wieżą i zegarem oraz kościół ewangelicki. W roku 1847 powstał w Kup sąd. Wieś miała formę okrągłą. Jej mieszkańcy byli dostarczycielami okolicznym osadom wyrobów rzemieślniczych i usług. Istniał tam też browar i gorzelnia. W 1787r. w kolonii Kup mieszkało już 213 osób. Parafię utworzono (po

odłączeniu od par. Dobrzeń Wielki) dopiero 13.VIII.1894 r a kościół katolicki pw. św. Jerzego wybudowano w latach 1897-1898 w stylu neogotyckim. Obecnie w Kup na uwagę zasługuje Zespół Szpitali Pulmanologicznych – Reumatologicznych.

LASOWICE MAŁE - wieś, ok. 570 mieszkańców.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Wniebowzięcia NMP** dawniej pw. św. Jakuba Starszego; zbudowany w 1688r. przez protestantów, później przejęty przez katolików; orientowany, konstrukcji zrębowej, wieża budowana na słup. Prezbiterium zakończone trójbocznie, obok zakrystia. Nawa nieco szersza zbliżona do kwadratu, z wieżą od strony zachodniej i kruchtą. Wewnątrz stropy płaskie. W tęczy belka fazowana. Chór muzyczny wsparty na 6 słupach, mieści organy. Wnętrze nakryte stropem płaskim. Wejścia prostokątne. Ściany na zewnątrz pokryte gontem. Dach siodłowe, gontowe, dach nad prezbiterium przechodzi na zakrystię. Nad kruchtą dach trójspadowy. Wieża o ścianach nieznacznie pochyłych, oszalowana deskami, nakryta dachem namiotowym gontowym. Ołtarz barokowy z rzeźbami świętych, obrazy z końca XVII w. Rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem – gotycka z 1492r. Ambona z XVII w., chrzcielnica z XVIII w. Krzyże ludowe, lichtarze drewniane i cynowe z XVIII w. Przed kilku laty z lewego ołtarza skradziono cenną rzeźbę gotycką św. Jakuba z XIV w.
- **Dwór** z 1617r., przebudowany w II poł. XIX w. – kolebkowe sklepienia piwnic i niektórych sal, ciekawy portal wejściowy z maskaronami i kartuszem herbowym z 1617 r

LIGOTA GÓRNA - wieś, 5 mieszkańców !!!! Na uwagę zasługuje:

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. św. Krzyża** drewniany kościół cmentarny, będący obecnie współwłasnością z parafią ewangelicką, zbudowany w 1787r. przez cieślę Jana Kubata, orientowany, o konstrukcji zrębowej, z wieżyczką konstrukcji słupowej. Wewnątrz empory wsparte na czterech bogato profilowanych słupach, na parapecie znajdują się napisy dotyczące budowy kościoła i fundatorów, barokowa ambona, epitafia drewniane z polskim napisami.
- **Spichlerz** (pod. Nr 22) z XVIII/XIX w. – budynek drewniany, zrębowy ze szczytami konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną. W górnej kondygnacji otwarty ganek z trzema arkadami. Wysoki dach pokryty strzechą.

ŁADZA - Wieś, ok. 470 mieszkańców, jako osada została powołana do życia reskryptem królewskim z 1790r.. Koloniści rekrutowali się w większości z okolicznych wiosek. Do 1945r. Ładza tworzyła odrębną gminę

wiejską. Po wojnie została przyłączona do gminy zbiorowej Kup, a następnie stała się sołectwem gminy Pokój.

Ładza jest siedzibą Zarządu Opolskich Parków Krajobrazowych, powołanego do kierowania parkami krajobrazowymi województwa opolskiego. Na terenie województwa opolskiego położone są cztery parki krajobrazowe – Park Krajobrazowy Góra św. Anny, Park Krajobrazowy Góry Opawskie, Stobrawski Park Krajobrazowy oraz Załęczański Park Krajobrazowy (fragment, zarząd parku mieści się w woj. łódzkim)

ŁOSIÓW - wieś w województwie opolskim wzmiankowana po raz pierwszy w 1238r. pod nazwą Lossowe. Z dokumentów wynika, że był własnością zakonu joanitów.

Na uwagę zasługuje:

- Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, barokowy. Wzmiankowany w 1255r. jako własność joanitów. Obecny kościół zbudowany w 1703r i 1720-1731 na zachowanych fragmentach pierwotnej, spalonej, gotyckiej świątyni.
- Figura św. Jana Niepomucena z 1709r. kamienna, barokowa, jedna ze strzycz na Śląsku.
- Spichlerz z pierwszej połowy XIX wieku zlokalizowany w tylnej części parku.

ŁOWKOWICE - wieś, ok 670 mieszkańców, przeszła do historii dzięki Janowi Dzierżonowi, który był światowej sławy pszczelarzem i prekursorem nowoczesnej hodowli. W 1972r., w domu w którym mieszkał w Łowkowicach utworzono Stację Hodowli i Unasiennienia Pszczół.

Stad pochodza:

- **Jan Dzierżon** urodził się w Łowkowicach 16 stycznia 1811r.. Pobierał nauki w miejscowej szkole u nauczyciela Michała Niemczyka. Przez rok (1821) w Buczynie uczył się języka niemieckiego, by móc kontynuować kształcenie w Gimnazjum Królewskim we Wrocławiu (1822-1829). Tę szkołę ukończył jako prymus. Później rozpoczął studia teologiczne na uniwersytecie we Wrocławiu. Ukończył je w 1834r. Rozpoczął pracę duszpasterską jako dwujęzyczny kapelan w Starych Siolkowicach, a następnie w Karłowicach pod Brzegiem, przyjmując obowiązki kuratora (nie proboszcza), później zastępcy dziekana brzeskiego. Po 49 latach pobytu w Karłowicach opuszcza parafię i wraca w 1884r. do Łowkowic, gdzie zamieszkał u bratanka Franciszka w domu na tak zwanych Granicach Łowkowskich. Zmarł w Łowkowicach 26 października 1906r. w wieku 95 lat. Jego grób znajduje się na cmentarzu parafialnym w Łowkowicach. Początkowo nad grobem znajdował się krzyż drewniany z polskim napisem, umieszczonym przez rodzinę. Obecny nagrobek został ufundowany w 1907r. przez Niemiecko-Austro-Węgierskie Towarzystwo Pszczelarskie. W 1966r. płytę nagrobną ufundowało społeczeństwo powiatu kluczborskiego. W pobliżu grobu jest również

plyta ufundowana przez władze kościelne. Sława Dzierżona już za życia była duża. Odkrycie partenogenezy czyli dzieworództwa u pszczoł było wynikiem obserwacji życia rodziny pszczolej i prowadzonych badań naukowych. Ogłoszenie w 1845r. w "Eichstadter Bienenzeitung" teorii dzieworództwa u pszczoł wywołało olbrzymie zainteresowanie i dyskusję, tym bardziej że teoria ta naruszała przyjęte kanony. Dzierżon bronił swoich podglądów na łamach czasopism. Wydawał również własny miesięcznik "Przyjaciel Pszczoł ze Śląska". W Brzegu wydał swoją pierwszą książkę pt. "Teoria i praktyka nowego przyjaciela pszczoł". Wyjeżdżał na wędrowne zjazdy pszczelarzy. W 1847r. razem z Wilhelmem Brukiszem założył w Kopicach jedno z pierwszych w świecie towarzystw pszczelarskich: Śląskie Towarzystwo Pszczelarskie. Prowadząc prace wdrożeniowe wprowadził do ula listewki boczne, tzw. snozy boczne, później ramki, a w końcu opracował konstrukcję ula szafkowego bliźniaka.

Sława Dzierżona przyniosła mu orderzy ośmiu państw europejskich oraz liczne dyplomy uznania. W 1872r. uniwersytet w Monachium przyznał mu doktorat filozofii honoris causa. Ale w swoim życiu doświadczył nie tylko uznania. Wielkie organizacje - Kościół katolicki i państwo pruskie, którym naraził się szczególnie w okresie Wiosny Ludów - zainteresowane były pomniejszeniem jego znaczenia. Władze kościelne oskarżały Dzierżona o uprawianie lichwy i związane z tym zaniedbywanie obowiązków duszpasterskich. Oskarżenie o lichwę nie znalazło potwierdzenia w przewodzie sądowym. Znekany pszczelarz w końcu poprosił o zwolnienie go z obowiązków proboszcza.

MACIEJÓW - Wieś, ok. 180 mieszkańców, znana z działalności ks.

Dr J. Dzierżona, który spędził tu ostatni okres swojego życia.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół drewniany**, wzmiankowany był już w 1446r., przejęty przez protestantów w roku 1532. Obecny kościół, orientowany, zbudowany w XVI w., konstrukcji zrębowej na podmurówce ceglanej. Prezbiterium zakończone trójbocznie, przy nim zakrystia z łożą kolatorską na piętrze. Nawa szersza i nieco wyższa, prawie kwadratowa, przy niej kruchta. Od zachodu na szerokości nawy pomieszczenie budowane na słup (zamiast wieży) na zawieszenie dzwonów (pro wizoryczna dzwonnica). Wnętrze kościoła nakryte sklepieniem kolebkowym. Tęcza zamknięta półkoliście, na niej belka z krucyfiksem z XVI w. Wejście i otwory okienne zamknięte łukami spłaszczonymi. W nawie chór muzyczny wsparty na 2 słupach z zastrzałami. Na zewnątrz ściany oszalowane. Dachy siodłowe, kryte gontem. Na dachu pro wizorycznej dzwonnicy zadaszone okna z daszkami. Schody do łoży zadaszone. Ołtarz główny, barokowy, w nim gotyckie rzeźby świętych: Jadwigi, Jana Ewangelisty, Katarzyny, Floriana, Matki Boskiej z Dzieciątkiem i Mojżesza. Obok nich rzeźba Matki Boskiej Bolesnej. Przed ołtarzem na balustradzie podpis: Gottlieb

Szymeszczyk i data 1851. Ambona barokowa z ok. 1700r., chrzcielnica z 1700 r, organy z XIX w., pająk mosiężny z XVIII w., cztery lichtarze drewniane z przełomu XVIII/XIX w.

- **Pałac** klasycystyczny z ok. 1800r. – żaglisto sklepione piwnice, portyk na 2 kolumnach jońskich połączonych ażurowo z balustradą z lanego żelaza.

MAŁUJOWICE – stara wieś przeszła do historii Śląska i Europy z powodu słynnej bitwy rozegranej w jej okolicy w 1741r. (Bitwa pod Małujowicami). Zwycięstwo pruskie nad wojskami austriackimi przesądziło o losach Śląska, odebrana Austrii dzielnica została przyłączona do Prus.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. Wszystkich Świętych** – uważany za jeden z najładniejszych zabytków sztuki gotyckiej na Śląsku. Zbudowany na początku XIV w. z cegły na kamiennym podmurowaniu, wielokrotnie odnawiany, wieżę nadbudowano w XV w.. Prezbiterium świątyni zwieńczone sklepieniem krzyżowo-żebrowym z I połowy XIV w.. Żebra o przekroju wałka spływają na wiązki nadwieszonych stulek z kapitelami o dekoracji roślinnej i wspornikami w kształcie masek. Wewnątrz unikalne i bogate w formie polichromie przedstawiające sceny biblijne (pełna ilustracja Biblii Pauperum), malowidła patronowe stropu i XIV wiecznego portalu dopełniają określenie świątyni mianem „Śląskiej Sykstyńi”

MAKOLNO - Wieś.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. św. Marii Magdaleny** z 1729-32 na planie krzyża greckiego, portal z herbem cystersów kamienieckich, ołtarz rokokowy z figurami założycieli cystersów (św. Bernard, św. Benedykt), ambona - alegorie Wiary, Nadziei Miłości, św. Jan, Pięta w srebrnej koszulce - podwójnie ukoronowana (renesansowo -barokowa).
- **Budynek szkoły** z 1837r., tradycje przemysłu chemicznego.
- **Sjenitowy łuk** 1695-1895 z brązową płaskorzeźbą Wulkana.

MOSZNA - Miejscowość Moszna (powiat Krapkowice, gmina Strzeleczyki), położona jest około 30 kilometrów od Opola, na trasie w kierunku Prudnika i Gliucholaz. W centralnym punkcie wsi, otoczony 250-hektarowym parkiem, wznosi się oryginalny zamek, zbudowany na przełomie XIX i XX wieku (na miejscu spalonego, barokowego pałacu z XVIII w.), historyczna siedziba rodu Śląskich przemysłowców Tiele-Wincklerów.

Na uwagę zasługuje:

- **Zamek w Mosznej** jest jednym z najbardziej znanych obiektów zabytkowych na ziemi opolskiej. Ma w sobie coś zadziwiającego, zaskakuje ogromem i fantazją. Jest obiektem, który trudno jednoznacznie zakwalifikować, ponieważ jest zabytkiem architektonicznym, chociaż ma tylko 100 lat. Dla badaczy historii

architektury Śląska, zamek jest nierozwiązaną zagadką osoby architekta oraz idei budowlanej Franza Tiele - Wincklera. Dla ludzi praktycznych jest to jeden z niewielu w Polsce "żywych" zabytków. Dla wszystkich przybywających gości, Moszna to miejsce zdumiewające rozmachem i oryginalnością pomysłu architektonicznego o tajemniczej historii.

- **Zespół pałacowo - parkowy** był rezydencją niemieckiego rodu Tiele - Wincklerów od połowy XIX wieku do roku 1945. Początki tej budowli to prawdopodobnie połowa wieku XVII. Część środkowa, to dawny pałac barokowy, który w roku 1896 prawie doszczętnie spłonął. W tym samym roku odbudowany w pierwotnym kształcie. Do roku 1900 powstała najbardziej okazała część wschodnia w stylu neogotyckim, a w latach 1912-1914 dobudowane zostało, w stylu neorenesansowym, skrzydło zachodnie. Park rozciągający się wokół pałacu należy do jednych z największych założeń na Śląsku. Rosną w nim stare zabytkowe drzewa, kwitną wielobarwne, rozłożyste krzewy azalii i rododendronów, a całości dopełnia piękna aleja lipowa z ciągnącymi się wzdłuż niej kanałami zbudowanymi w stylu holenderskim i francuskim.
- **Nekropolia** spoczywają tu prochy byłych właścicieli Mosznej.

MURÓW - Wieś i gmina, ok. 1.600 mieszkańców, tu powstała najstarsza wytwórnia szkła na Śląsku, założona przez klasztor w Czarnowasach, w 1755r.. Huta wytwarzała szkło taflowe i butelkowe.

NASALE - Wieś, ok. 450 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół drewniany** - zbudowany w XVI wieku w Zdziechowicach (pow. Olesno), przebudowany w 1730 r. pw. św. Wawrzyńca. W roku 1939 został przeniesiony do miejscowości Nasale. Do 1945r. Był Kościołem katolickim, obecnie ewangelicki. Jest konstrukcji zrębowej, orientowany, na podmurówce z cegły. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim zakrystia z lożą otwartą do nawy. Schody do loży zadaszone. Nawa szersza i wyższa na rzucie zbliżonym do kwadratu, z kruchtą od południa. Od zachodu podmurówka nieodbudowanej wieży. Wnętrze nakryte pozornymi sklepieniami kolebkowymi. Tęcza zamknięta łukiem spłaszczonym, w niej belka profilowana z datą 1730 (budową kościoła) i krucyfiksem barokowym – ludowym. Chór muzyczny wsparty na 6 profilowanych słupach. Wewnątrz polichromia z XVII w. Oparta przeważnie na motywach roślinnych. Otwory okienne i drzwiowe zwieńczone półkoliście. Ściany na zewnątrz pokryte gontem. Wysokie dachy siodłowe nad zakrystią i lożą, kryte gontem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę barokową z latarnią, zwieńczona hełmem cebulastym. W wejściu drzwi klepkowe ze starymi okuciami. W głównym ołtarzu obraz Ecco Homo z II połowy XIXw. Organy rokokowe.

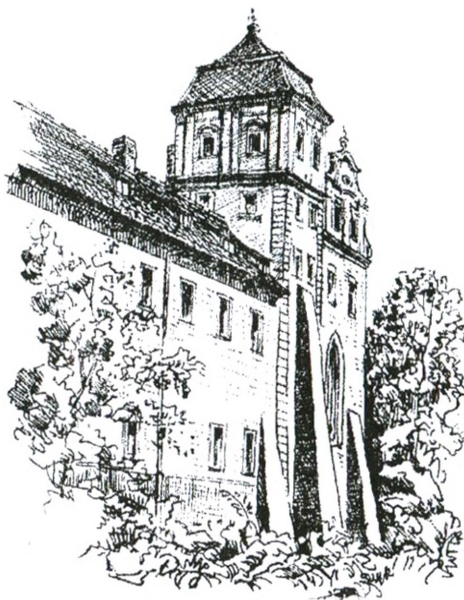

- **Pałac** zbudowany w 1790r., odnowiony i przekształcony w 1911r. – we wnętrzu na ścianach pozostałości romantycznych kompozycji malarskich; otoczony parkiem.

NIEMODLIN – jako słowiańska osada istniał już w X wieku, prawa miejskie otrzymał w 1283 roku. Na początku XIV wieku przez krótki okres jest stolicą odrębnego księstwa niemodlińskiego. Do 1532 roku wchodzi w skład księstwa opolsko – raciborskiego. Od XVI wieku jest własnością śląskich rodów Pucklerów i Zierotinów. Posiada oryginalny układ urbanistyczny zabudowy w kształcie wydłużonego wrzeciona zamkniętego po obu przeciwległych stronach gotycko-barokowym kościołem i renesansowym zespołem zamkowym.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP** z gotyckim XII wiecznym prezbiterium rozbudowany w XV wieku o nawę i wieżę, wewnątrz zachowany wedyjski i polski układ cegieł.
- **Zamek** późnorenansowy zabudowany wokół prostokątnego dziedzińca w formie wielkiej rezydencji, z budynkiem bramnym z XVIII wieku.

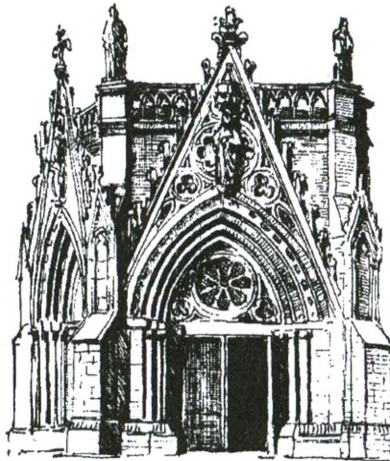

- Średniowieczne pozostałości **murów obronnych** z dawnym arsenałem z XVII wieku.

Stad pochodza:

- **Wilhelm Goldmann** (1897) – jeden z największych wydawców niemieckiej literatury, dzieł naukowych, powieści kryminalnych, obecnie firma wchodzi w skład koncernu Bertelsmanna.

NYSA – jedno z najpiękniejszych miast śląskich wzmiankowane w 1223r. od XIII. Staje się stolicą Księstwa Biskupów Wrocławskich, które przetrwało do 1810r. miasto z racji istniejących tu wielu wspaniałych świątyń oraz licznych zabytków określane jest mianem „Śląskiego Rzymu”. Od 1740r. Prusacy przekształcili Nysę w jedną z najsilniejszych i najnowocześniejszych w Europie twierdz, połowa tych fortyfikacji zachowała się do dzisiaj (trasa turystyczna „Szlakiem Fortyfikacji”).

Portal katedry, XVw.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. św. Jakuba** – z XVw. Jeden z największych na Śląsku (najbardziej spadzisty dach w Europie o powierzchni 4tyś m²) wewnątrz 20 gotycko-barokowych kaplic z cennym zespołem rzeźby barokowej.
- **Dzwonnica** z XV w. (obok kościoła św. Jakuba) we wnętrzu skarbiec św. Jakuba gromadzący unikatowe wyroby nyskich złotników, dzieła miejscowej sztuki sakralnej.
- **Pałac Biskupów Wrocławskich** – z przełomu XVII i XVIII wieku, obecnie siedziba muzeum z bogatymi zbiorami europejskiego malarstwa i rzeźby, dział historii miasta. Wewnątrz dziedziniec z dwoma słonecznymi zegarami.

- **Kościół i klasztor Bożogrobców** z XVIII wieku, najpiękniejsza budowla barokowa miasta, wewnątrz polichromia iluzjonistyczna braci Schefflerów i wiele innych zabytków sztuki sakralnej baroku.
- **Barokowy zespół kolegium i gimnazjum jezuickiego „Carolinum”**. W murach uczelni pobierał nauki Michał Kontrybut Wiśniowiecki późniejszy król polski. Wewnątrz niezwykle piękna aula.
- **Wieże bramy Ziębickiej** (punkt widokowy) i **bramy Wrocławskiej** z fragmentami murów obronnych z XIV wieku.
- **„Piękna Studnia”** – barokowe dzieło sztuki kowalskiej (XVII w.), słynna dzięki swej ornamentalnie zdobionej, żelaznej kratce.
- **Fontanna Trytona** – (1701r.) perła nyskiego baroku, wykonana z różowego marmuru sławniowickiego na wzór Rzymskiej fontanny Berniniego.
- **Dom Starej Wagi** (1606r.) – w stylu północnego renesansu, symbol kwitnącego niegdyś handlu.
- **Rynek solny** – jedno z najpiękniejszych miejsc w Nysie, z zabudową barokową w stylu jezuickim.
- **System pruskich fortyfikacji** – jeden z największych w Europie.

Stad pochodza:

- **Erazm z Nysy** (1380-1420) profesor i dziekan Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
- **Marcin Helwig** (1516-1574) urodzony w Nysie, pierwszy kartograf śląski autor pierwszej mapy Śląska wydanej w Nysie w 1561r..
- **Józef von Eichendorff** (1788-1857) urodzony w Łubowicach k/Raciborza wybitny śląski poeta doby romantyzmu, pochowany na cmentarzu jerozolimskim w Nysie. Na wzgórzu Kobylica położonym koło wsi Dębowiec przy szlaku turystycznym stoi obelisk poświęcony J. von Eichendorffowi.
- **Christoph Scheiner** (1575-1650)– matematyk, astronom, pierwszy rektor nyskiego kolegium. Odkrywca plam na słońcu.
- **Konrad Bloch** – biochemik, odkrywca przyczyn powstawania sklerozy. Laureat Nagrody Nobla w 1964r. z dziedziny medycyny.
- **Maria Merkert** (1817-1872) – założycielka zakonu elżbietanek.
- **Bernard Grzimek** (1909-1987) filmowiec, publicysta, działacz ochrony przyrody środowiska naturalnego, obrońca praw zwierząt.

Postacie związane z historia Ziemi Nyskiej:

- **Mieczysław Orłowicz** (1881-1959) – najwybitniejszy znawca i działacz turystyczno – krajoznawczy w Polsce, założyciel i pierwszy prezes AKT we Lwowie. Wieloletni członek zarządów PTT, PTK, PTTK. Organizator (1919r.) pierwszego komitetu olimpijskiego w Polsce. Autor wielu znakomitych przewodników turystycznych (150). Jego imię nosi główny szlak sudecki Prudnik – Świeradów Zdrój ok. 370km koloru czerwonego. Podczas swojej pierwszej wyprawy w Sudety nocował w schronisku na

Kopie Biskupiej (1946r.). W stulecie urodzin odsłonięto na ścianie schroniska tablicę pamiątkową.

- **Bohdan Małachowski** (1902-1964) – wybitny działacz turystyczny i laternik, wieloletni członek zarządu PTT, jeden z głównych inicjatorów zjednoczenia PTT i PTK w PTTK. Był jednym z głównych negocjatorów w sprawie polsko-czechosłowackiej konwencji turystycznej. W 1964 roku w uznaniu zasług dla rozwoju turystyki uroczyscie nazwano jego imieniem schronisko PTTK na Kopie Biskupiej.
- **Stefan kardynał Wyszyński – Prymas Tysiąclecia** – postać Prymasa Tysiąclecia znajduje swój epizod w związku z internowaniem go przez władze PRL od września 1953r. do października 1956r.. Kardynał Stefan Wyszyński był więziony w Prudniku (klasztor oo franciszkanów w Prudniku - Lesie) w latach 1954-1955. w 1983 roku odsłonięto w tym miejscu pomnik epitafium upamiętniający to wydarzenie, a celę w której go więziono zamieniono na muzeum.

OBÓRKI - Wieś, ok. 320 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół** wzmiankowany już w 1335r.; od 1534 ewangelicki, kilkakrotnie przebudowywany. Obecnie opuszczony. Orientowany, budowany niejednolicie. Prezbiterium konstrukcji szkieletowej, wypełnionej drzewem i gliną. Nawa konstrukcji częściowo zrębowej, częściowo sumilkowo – łątkowej, otynkowana. Wieża konstrukcji szkieletowej (z 1755 r). Zakrystia murowana z cegły (układ gotycki). Prezbiterium zamknięte ścianą prostą, przy nim zakrystia. Nawa szersza, prostokątna, z nowszą kruchtą. Wnętrze nakryte stropem, w zakrystii sklepienie kolebkowe. Dach siodłowy o jednej kalenicy. Wieża o ścianach pionowych, w znacznej części szalowanych, nakryta hełmem baniastym, łamanym, pobitym gontem. Wnętrze było polichromowane, zachował się strop pokryty polichromią o motywach roślinnych i kwiatowych (XVI w.) Okna duże, zamknięte łukiem spłaszczonym. W otoczeniu kościoła cmentarz wiejski, obramowany murem z kamienia polnego.

OLESNO - miasto, powiat i gmina, ok. 10 tys. mieszkańców.

Pierwsza datowana wzmianka o Oleśnie jest w dokumencie księcia opolskiego Kazimierza I z 1226r. i dotyczy odnowienia przepisów celnych. Prawdopodobnie, więc osada istniała już znacznie wcześniej. Znajdowała się tu komora celna, bowiem Olesno leżało na skrzyżowaniu ważnych dróg handlowych: szlaku bursztynowego z południa Bałtyku oraz szlaku solnego z Wieliczki i Krakowa do Wrocławia i dalej na zachód. Mieszkańcy Olesna posiadali rzadki przywilej, pozwalający każdemu mieszkańcowi na zajmowanie się handlem. Prawa miejskie osada otrzymała w 1275r. od księcia Władysława I Opolskiego, odnowienie ich nastąpiło w 1450r. na wzór Strzelec Opolskich. Po Kazimierzu I Opolskim władzę nad Olesnem sprawował Henryk

Brodaty i jego następcy. Od roku 1327 Olesno wraz z ziemiami śląskimi zostało zhołdowane przez Jana Luksemburczyka. W XIV wieku władystaw Jagiełło, odbierając księciu Władysławowi Opolskiemu zagrabione ziemie, otrzymał od książąt opolskich - Lubliniec, Gorzów i Olesno. Król Polski przekazał je wojewodzie krakowskiemu Spytkowi z Melsztyna.

Od 1401r. miasto ponownie należy do książąt opolskich, które w posagu wyniosła siostra Spytka, Elżbieta, wychodząc za księcia Bernarda. W rękach książąt opolskich pozostaje miasto do roku 1532, później należy do Korony Czeskiej, będąc kolejno pod panowaniem Habsburgów i Hohenzollernów.

Mieszkańcy Olesna i okolic, tak zresztą jak całego Śląska opolskiego, czuli się zawsze Polakami i przeciwstawiali się wszelkim próbom germanizacji. W okresie Wiosny Ludów szczególnie silnie wystąpiły dążenia narodowościowe, domagano się wprowadzenia języka polskiego i zagwarantowanie swobód narodowych. Wybrano posłów do parlamentu berlińskiego w osobie Marcina Gorzółki. Jednym z trybunów ludu śląskiego był Krystian Minkus. W 1919r. w tzw. "powstaniu oleskim" doszło do pierwszych zbrojnych wystąpień. W dwa lata później w III powstaniu śląskim oleskie Powstańcze Oddziały Wojskowe zajęły miasto. Po powstaniu rozpoczął się trudny okres dla Polaków. Wzmogły się represje, a w odpowiedzi środowisko polskie tworzyło swoje organizacje: Związek Polaków w Niemczech, Górnośląskie Zjednoczenie Rolników, Związek Harcerstwa Polskiego w Niemczech, Bank Ludowy oraz chóry polskie "Dzwon" i "Jutrzenka".

Przed II wojną Niemcy zlikwidowali wszystkie instytucje i organizacje, a przywódców ruchu polskiego wysłano do obozów koncentracyjnych. W czasie działań wojennych w roku 1945 miasto zostało w znacznym stopniu zniszczone. Rozpoczął się jednak nowy okres dla Olesna: odbudowy, rozwoju i stabilizacji.

Na uwagę zasługują:

- **Ratusz** z 1820r., w miejscu starszego z XVII wieku. Usytuowany w jednym z narożników czworobocznego rynku, z czasów lokacji. W czasie działań wojennych w 1941r. spalony, ponownie odbudowany (ale bez wcześniejszej wieżyczki).
- **Barokowa kamieniczka** z XVIII wieku przy ulicy Jaronia 7.
- **Szereg zabytkowych domów** z XIX wieku, na ogół z klasycystycznymi cechami, przy ul. Labora 7 i 22, ul. Wielkie Przedmieście 21, ul. Małe Przedmieście 18 i 32 oraz ul. Mickiewicza 4 i 8.
- **Kościół św. Michała**, zbudowany w 1374r. z fundacji księcia Władysława II Opolskiego. Murowany, po kilku pożarach wielokrotnie przebudowywany. Obecnie z nielicznymi cechami gotyckimi i barokowymi. W południowym wejściu częściowo zachowany portal gotycki z XIV/XV wieku, wewnątrz – wczesnobarokowa ambona i ołtarz z 1636r., w prezbiterium dekoracja stiukowa z 1657r. Otoczony murem z arkadką i bramą.
- **Kościół Parafialny Bożego Ciała**, obecny zbudowany w 1913r. murowany, wzniesiony na miejscu poprzedniego drewnianego z XVII i

XVIII wieku. Wewnątrz nowego kościoła barokowe zabytki sztuki sakralnej.

- **Zabytkowa plebania**, w miejscu dawnego zamku książęcego, następnie klasztor Augustynów. Odbudowana po zniszczeniach w 1945r.. Przy plebani interesująca brama wjazdowa z arkadami.
- **Kościół Odpustowy św. Anny**, to najciekawszy i zarazem najładniejszy obiekt sakralnych zabytków budownictwa drewnianego. Zbudowany w 1518r.. Do głównej nawy dobudowano w latach 1668-1670 pięć kaplic usytuowanych na rzucie gwiazdy. Konstrukcja zrębowa na podmurowaniu. Wokół nawy i prezbiterium soboty. W ołtarzu głównym stare, XVI-wieczne rzeźby. W nawie głównej, na belce tęczowej, rzeźbiona figura z XVII wieku. Wiele innych elementów starego wyposażenia liturgicznego, późno gotyckiego i późno renesansowego.

Stad pochodza:

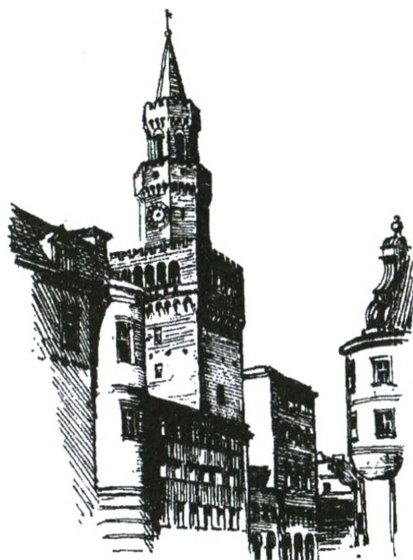
- **Józef Lompa** (1797-1863) – Działacz społeczny, czołowa postać odrodzenia narodowego na Śląsku, autor dzieł, setek artykułów, bogatego zasobu rękopiśmiennego z materiałami folklorystycznymi.
- **Jan Nikodem Jaroń** (1881) – poeta liryczny autor dramatów, zajmował się twórczością literacką i publicystyką. Sprawił, że piśmiennictwo śląskie nadało z rozwojem literatury ogólnopolskiej.

OPOLE - pierwsza wzmianka o istnieniu grodu nad Odrą odnotowana została już w połowie IXw. przez anonimowego kronikarza zwanego „Geografem Bawarskim”. Odnotował on istnienie głównego grodu plemienia o nazwie Opolanie oraz podległych mu 20-tu innych mniejszych osad. Usytuowane na skrzyżowaniu prastarych szlaków handlowych: bursztynowego i solnego, uzyskało pierwsze prawa miejskie w 1217r.. Od 1283r. Opole awansuje do rangi księstwa opolsko-raciborskiego, ta linia piastowskich książąt zakończyła się bezpotomną śmiercią ostatniego z Piastów Opolskich Jana II Dobrego (1532r.). Opole na ponad 200 lat trafiło pod rządy Habsburgów a następnie pod panowanie Prus. W 1816r. Opole zostało stolicą rejencji opolskiej jednostki administracyjnej obejmującej cały pruski Śląsk. W tym okresie następuje wielkie ożywienie gospodarcze. Do końca XIXw. Opole otrzymuje połączenia komunikacyjne z wieloma miastami, następuje gwałtowny rozwój przemysłu zwłaszcza cementowego. W XXw. Opole weszło jako silne gospodarczo miasto z 4 cementowniami, nowoczesną siecią wodociągową z wieżą ciśnień oraz gazownią. Okres po I wojnie światowej jest czasem stagnacji. Także wojenny front który przeszedł przez Opole w styczniu 1945r. był tragiczny, zostało zniszczonych ok. 900 domów, większość zakładów przemysłowych oraz wszystkie mosty. Od 1945r. w wyniku jałtańskiego podziału Europy Śląsk wraz z Opolem przypadł Polsce. W 1950r. staje się stolicą województwa. Obecnie Opole stanowi ważne centrum handlowo – administracyjne, kulturalne i edukacyjne regionu. Liczy 131 tysięcy mieszkańców. Jest siedzibą trzech wyższych uczelni kształcących 22

tysiące studentów, od 38 lat nazywane jest „Stolicą Polskiej Piosenki”. Opole jako stolica regionu znanego z zamożności i tradycji dobrego gospodarowania nosi w sobie ślady wielu kultur – polskiej, czeskiej, niemieckiej, żydowskiej, w zależności od tego pod czyje panowanie rzucił je los historii.

Na uwagę zasługuje:

- **Katedra św. Krzyża** – zbudowana na zrębach drewnianej XIw. świątyni w XIII wieku, po zniszczeniach i pożarach na przełomie XV i XVIw. odbudowana za czasów księcia Jana Dobrego w stylu późnogotyckim. Z tego okresu pochodzi główny korpus kościoła i jego gwieździste sklepienia. Wewnątrz słynny obraz Matki Boskiej Opolskiej z ok. 1480r. wykonany na wzór ikon bizantyjskich ukoronowany przez papieża Jana Pawła II w 1983r.. Kaplica piastowska z nowym nagrobkiem ostatniego księcia Jana II Dobrego oraz płytą z czerwonego marmuru z XVIw. związaną z jego postacią.
- **Kościół Franciszkanów pw. Świętej Trójcy** z klasztorem, zbudowany w XIIIw. Z fundacji księcia opolskiego Władysława I. Wewnątrz kaplica św. Anny zwana Piastowską fundowana przez Piastów na mauzoleum książęce, nagrobki Bolka I, Bolka II i Bolka III z księżną Anną z XIVw. wykonane na polecenie księcia opolskiego Bolka III. W podziemiach kaplicy i prezbiterium prochy członków rodziny książęcej oraz najstarsze gotyckie malowidło ściennie na Śląsku „Ukrzyżowanie” z 1320r.
- **Wieża Piastowska** – (widokowa) wys. 42m, jeden z najstarszych zabytków architektury obronnej w Polsce z końca XIIIw., położona obok amfiteatru – najbardziej rozpoznawalny symbol Opola.
- **Kościół „Na Górcze”** – wzniesiony w XIVw. przez dominikanów na miejscu dawnej drewnianej świątyni. Stanowi mieszaninę stylów gotyckiego, neoromańskiego i barokowego. Z kościołem łączą się zabudowania Collegium Maius, siedziba rektoratu Uniwersytetu Opolskiego, kiedyś były to zabudowania klasztoru Dominikanów. W skład kompleksu obiektów określanych mianem „Opolskiego Akropolu” wchodzi także kaplica św. Wojciecha powstała na XIII wiecznych fundamentach, studnia św. Wojciecha oraz szereg figur z XIX i XX wieku otaczających zabudowania dzisiejszego uniwersytetu.
- **Ratusz** – pierwszy zbudowany w XIVw. na miejscu drewnianego kupieckiego domu. Obecna budowla zbudowana w 1936r, zaprojektowana została na wzór renesansowego Palazzo Vecchio we Florencji.

Opole – ratusz.

Stad pochodzą:

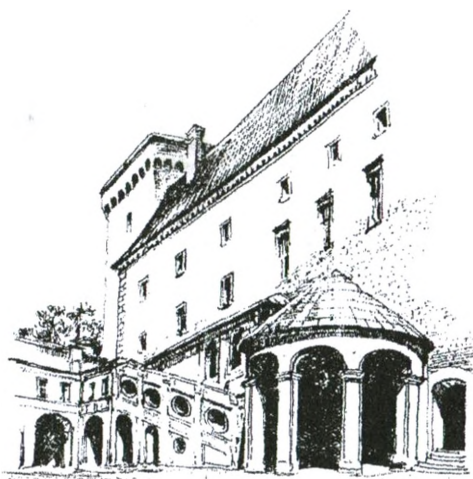
- **Joachim Halupczok** (1968-1994) – mistrz świata w kolarstwie 1989r. Urodził się w Niwkach koło Opola
- **Robert Garbe** (1847) – pionier w dziedzinie konstrukcji lokomotyw, jego konstrukcja zdobyła złoty medal na międzynarodowej wystawie w Paryżu (1900).
- **Edward Schnitzer** (1840-1892) Emin Pasza, z zawodu lekarz, z zainteresowania podróżnik i badacz Sudanu. Przez 11 lat był gubernatorem Ekwadoru, zamordowany przez arabskich handlarzy niewolników. Znany też z powieści Henryka Sienkiewicza „W pustyni i puszcy”.

OTMUCHÓW – Wzniesiony prawdopodobnie w XIII wieku na miejscu drewnianego grodu, został przebudowany przez biskupa Rotha w 1484r.. W latach 1585 - 1596 przebudowano go ponownie w stylu renesansowym. Z tego okresu pochodzi m.in. zwieńczenie wieży zamkowej i sgraffitowe obramowanie okien. Podczas wojny trzydziestoletniej częściowo zniszczony. W II połowie XVII wieku przekształcono zamek w barokową rezydencję letnią biskupów wrocławskich. Pozostałością tej przebudowy są m.in. unikatowe "końskie schody" w krytej klatce schodowej. Częściowo zniszczony podczas wojen śląskich został po raz kolejny przebudowany w poł. XIX wieku przez Wilhelma Humboldta (brat Aleksandra, słynnego światowej sławy przyrodnika i geografą, którego imieniem nazwano znany prąd atlantycki). Przed II wojną światową zaadaptowany dla potrzeb turystyki, pełni tę rolę do dzisiaj.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja** i Franciszka Ksawerego wzniesiony w latach 1691-1693, znakomity przykład śląskiego baroku z licznymi arcydziełami sztuki tego okresu. We wnętrzu obrazy Michała Willmana oraz wspaniałe polichromie Karola Dankwarta znakomitego malarza z Nysy.
- **Ratusz** w stylu renesansowym, prawdopodobnie zbudowany został około 1538r. Swój obecny wygląd zawdzięcza odbudowie w 1817r.. Znajdują się na nim dwa słoneczne zegary z datą 1575, herbem miasta i herbem biskupim. Na ścianach ratusza sgraffiata, odnowione w XIXw..
- **Zamek** zbudowany w latach 1706-07 przez nyskiego architekta M. Kleina w stylu barokowym. Obecnie siedziba Urzędu Miasta i Gminy.

- **Mury miejskie** Pozostałością po murach miejskich jest zachowana do naszych czasów gotycka wieża bramna zwana Bramą Nyską lub Bramą Wróblą zwieńczona piękną, renesansową attyką - niegdyś miejskie więzienie.
- **Kościół p.w. św. Anny** W miejscu tym istniał od średniowiecza szpital miejski i kaplica poświęcona Matce Boskiej, fundacji biskupów wrocławskich. W 1895r. na miejscu kaplicy i szpitala postawiono nowy kościół w stylu neogotyckim, pełniący rolę kaplicy cmentarnej., Kolumna maryjna

OZIMEK – miasto liczące ok. 10200 mieszkańców, prawa miejskie uzyskało w 1962r.. Od XVIII wieku n terenach nad rzekami: Mała Panew i Kłodnica rozwijało się hutnictwo żelaza. Na mocy rozporządzenia wydanego przez Fryderyka II rozpoczęto budowę huty, już w sierpniu 1754r. stanął

pierwszy wysoki piec. Huta zlokalizowana została na miejscu młyna wodnego należącego do chłopa o nazwisku Ozimek. Nazwisko właściciela przeszło później na nazwę osady zamieszkałej początkowo przez fachowców i urzędników huty. Wraz z budową huty powstawały kolonie robotnicze, pierwsze domy powstały w 1765r., stanowiły zaczątek późniejszego Ozimka. Zakład „Mała Panew” rozwijał się również w czasie II wojny światowej, jej modernizacja i rozbudowa czynią ją jedną z największych i najnowocześniejszych wówczas odlewni w Polsce o wielokierunkowej produkcji. W hucie pod koniec lat 70-tych zatrudniano prawie 7000 osób.

Kościół ewangelicki z 1819r. projektu Karla Friedricha.

Na uwagę zasługuje:

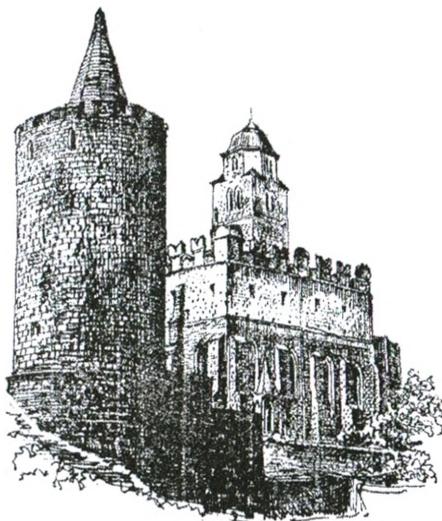
- **Most żelazny** – cudo techniki przemysłowej, wiszący nad rzeką „Mała Panew”, pierwszy tego typu most zrealizowany w Europie wybudowany w 1827r., zaprojektowany przez inspektora maszynowego Schottelinga i wykonany w Hucie Mała Panew. Obecnie znajduje się na jej terenie. Jest wierną kopią mostu w San Francisco (USA).

PACZKÓW – położony na zachodnim skraju Śląska Opolskiego u podnóża Gór Złotych od północy otoczony doliną Nysy Kłodzkiej ze sztucznym Jeziorem Paczkowskim. Miasto lokowane w 1254r. jako twierdza graniczna przez biskupa Tomasza I, stanowiło przez paręset lat warownię byłego księstwa śląskich biskupów. W owych burzliwych czasach wrocławscy biskupi ufortyfikowali swe posiadłości a Paczków z biegiem lat otoczyli dwoma rzędami murów obronnych, fosą i kilkudziesięcioma basztami. Przydomek „Polskie Carcassone” miasto uzyskało od zachowanych w całości średniowiecznych murów obronnych (wewnętrznych), które wraz z 19 basztami łupinowymi ciągną się na długości około 1200m. zachowały się też wszystkie średniowieczne wieże bramne Wrocławska, Ząbkowicka i Kłodzka. Murów i baszt zachowało się tu więcej niż w Krakowie, Warszawie i Gdańsku razem wziętych, wtopione w planty z cennymi gatunkami drzew (platan klonolisty) są dziś największą atrakcją miasta.

Na uwagę zasługuje:

- **Ratusz** powstał w połowie XVI w. Do naszych czasów zachowała się jedynie wieża ratuszowa. Obecny wygląd zawdzięcza przebudowie w latach 1821 - 1822.
- Wokół rynku usytuowane są piękne, renesansowe **kamieniczki** z bogato zdobionymi szczytami.
- **Muzeum Gazownictwa** jest jedną z większych atrakcji miasta. W budynku dawnej gazowni, na starych oryginalnych urządzeniach można prześledzić proces wytwarzania gazu. Czynne są również sale wystawiennicze, gdzie zaprezentowano kolekcję gazomierzy.
- **Kościół** jest charakterystycznym przykładem świątyni obronnej z I poł. XIV w. Budowę rozpoczęto w 1350r. i trwała ona około trzydziestu lat. W czasach najazdów tureckich świątynię przebudowano i

ufortyfikowano. Wnętrze kościoła to przykład pięknego gotyckiego rozwiązania architektonicznego. Zwracają uwagę zwieńczenia gwiaździste i sieciowe. W jednej z kaplic znajduje się bardzo rzadko spotykane sklepienie gwiaździste - wichrowane. Przykładem gotyckiej kamieniarki są portale: główne, w kruchtach i zakrystii. Z bogatego wyposażenia wnętrza zachowały się tylko dwa ołtarze oraz studnia "tatarska".

- **Dom Kata** z XVIII wieku - obecnie siedziba Towarzystwa Przyjaciół Paczkowa.

Stąd pochodzą:

- **Hermann Buchal** (1884) – wybitny kompozytor śląski, twórca Instytutu Wychowania Muzycznego w Jenie.

PODLESIE – Wieś.

Na uwagę zasługuje:

- **Dwór** barokowy z XVII w.,
- Stylowa drewniana **plebania** XVIII/XIX w. w kościele polichromowana rzeźba św. Jerzego z I poł. XIX w.
- Przy drodze do Konradowa **kamień graniczny** z XVI w.

POKÓJ - Wieś i gmina, ok. 1.400 mieszkańców, pierwsze wzmianki o wsi datują się od 1747r.. Za założyciela osady uważa się, pochodzącego z bogatej arystokratycznej rodziny, Księcia Württembergii, Karola Christiana Erdmanna, który w spadku otrzymał Księstwo Oleśnickie w skład którego

wchodziła również osada Pokój. W samym centrum osady zbudowano drewniany zamek, pełniący funkcję stałej rezydencji letniej rodziny książęcej. Zamek miał charakter warowny - wokół niego istniała palisada oraz fosa z wodą, nad którą przerzucono dwa mosty zwodzone. Niestety już 31.10.1751 wybuchł pożar, w wyniku którego zamek ten spłonął. Zaraz przystąpiono do budowy następnego, bardziej masywnego, wzorując się na budowli znajdującej się w mieście Karlsruhe. Wokół zamku poza placem zamkowym wybudowano osiem dworskich oficyn, nazwanych domami kawalerskimi, a za nimi zabudowania gospodarcze. Domy kawalerskie przeznaczone były głównie dla służby dworskiej, ale jeden z nich został przeznaczony czasowo na kościół ewangelicki, a następnie przekształcono go w teatr. Równocześnie z budową zamku przystąpiono do prac na rzecz stworzenia ogrodu francuskiego, za którym nieco później powstał angielski park. Ogród dzielił się na cztery części, oprócz kwiatów, krzewów i drzew znalazły się także stawy, place zabaw, labirynt oraz amfiteatr. Park angielski powstawał w latach 1780-90. Znalazły się w nim dwa zamki; na Winnej Górze oraz szwedzki, rotunda, strzelnica, latarnia, ptaszarnia, a także pomniki. Niestety zamek szwedzki spalił się w 1912r. podczas burzy, a zamek na Winnej Górze w latach dwudziestych naszego wieku przekształcono na kawiarnię. Do najciekawszych pomników należały: postacie generałów Schwerina, Winterfida, Keitha, Ziethena oraz Fryderyka II. Z innych budowli wymienić należy: świątynię Matyldy, łaźnię, dom lalek, rzeźby na placu Minewry, pomnik zwycięstwa, pomnik lwa oraz kilka popiersi. Obok wejścia do parku stało kilka głazów narzutowych z wyrytymi sentencjami. Aktywność rozwinęło tu bractwo kurkowe, powstałe w 1765r., które stało się ozdobą wszystkich uroczystości dworskich. W 1780r. książę postanowił założyć winnicę na zboczu Winnej Góry. Nie odegrała ona jednak wielkiej roli w historii miejscowości, ponieważ na początku XIX wieku uległa zniszczeniu w czasie silnego mrozu. W 1756r. na wyspie jeziora Zofii zbudowano zamek z przyległym amfiteatrem. Tuż obok, na mniejszej wyspie usytuowano tzw. Gwiazdzystą Twierdzę. Na uwagę zasługuje także zamek letni, który został przekształcony później na Dom Koncertowy. W I połowie XIX stulecia Pokój uchodził za ważny ośrodek kulturalny. Przez pewien czas pracował tutaj światowej sławy niemiecki kompozytor Carl Maria von Weber. Do roku 1945 Pokój posiadał prawa miejskie i liczył 4000 mieszkańców. Na skutek działań wojennych Pokój został zniszczony, uległ spaleni pałac myśliwski, rozebrano szereg budowli w parku, a sam park uległ znacznej dewastacji. Warunki mikroklimatyczne oraz walory krajobrazowe okolic Pokoju zdecydowały o tym, że w XIX wieku istniał tu zakład kąpielowy oraz wodolecznicy zorganizowany przez ówczesnego lekarza dworskiego dr Freunda, (aktualnie działa tu jedyny na Opolszczyźnie Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny).

Stąd pochodzą:

- **Ferdinand von Richthofen** (1833) –światowej sławy geolog, odkrywca, geograf i podróżnik, rektor Uniwersytetu w Berlinie, profesor kilku europejskich uczelni.

Na uwagę zasługuje:

- **Kompleks parkowy** – z bogatego wyposażenia ogrodu francuskiego zachowały się m.in. herbaciarnia na wyspie otoczonej wodą, spiżowy odlew śpiącego lwa (1864r.) znanego śląskiego rzeźbiarza Erdmanna Kalide. Przy głównej alei i jej bocznych odnogach liczne uszkodzone pomniki i popiersia częściowo odnowione. Park Angielski powstały w latach 1780-1790 ukształtowany w formie naturalnego krajobrazu, w którym można podziwiać najstarszy i najbardziej okazały w Polsce (210 lat) okaz sosny wejmutki. Występują tutaj też liczne obiekty małej architektury parkowej m.in. obeliski, świątynie, pawilony. Np. na wyspie usytuowanej na Stawie Matyldy wybudowano w 1826r. kopułą świątynię, która zachowała się do dziś. Na terenie parku znajduje się także jedyna w Polsce, zachowana do dzisiaj rzeźba zniechęconego przez Polaków króla pruskiego Fryderyka II zwanego Wielkim – inicjatora rozbiórów Polski.
- **Kościół ewangelicko – augsburski**, wybudowany w latach 1765/75 i nadano mu imię księżnej Zofii. Rzut poziomy świątyni ma kształt owalny, natomiast cztery przybudówki są kwadratowe. Przy wejściu do kościoła znajduje się wieża zakończona zegarem piaskowym i kopułą. Ołtarz zdobią obrazy malarzy Beuthesa „Ostatnia wieczerza”, „Przemienienie pańskie” oraz Ernsta „Zmartwychwstanie” i „Wniebowstąpienie”. Na przykościelnym cmentarzu, artystycznie najcenniejszy na Górnym Śląsku XIX w. nagrobek – wykonana w piaskowcu naturalnej wielkości postać kobiety opierającej się o postument z urną.
- **Kościół rzymsko-katolicki p.w. Podwyższenia Św. Krzyża**, jest to obiekt neobarokowy. Konsekracja świątyni nastąpiła w 1908r.. Pierwszy drewniany kościół katolicki w Pokoju znajdował się bliżej ronda i strawił go niestety ogień. Kościół murowany zbudowano dzięki ofiarności książy, oraz mieszkańców Pokoju. Ołtarz główny to dar arcybiskupa wrocławskiego.
- **Rondo typu gwiazdowego** (w centrum miejscowości, pozostałość dawnego układu urbanistycznego) – jedyne w Polsce i drugie tego typu co do wielkości w Europie.

POKRZYWNA - popularna wieś letniskowa założona jako osada leśna w XVI w. w dolinie Złotego Potoku, z racji malowniczego położenia często określana jest mianem „Śląskiej Szwajcarii”. Główny punkt wypadowy na Kopę Biskupią (890 m.n.p.m.) najwyższy szczyt Gór Opawskich z przejściem turystycznym do Czech (Złota Hora), siedziba dyrekcji Parku Krajobrazowego „Góry Opolawskie”, zaporę i zalew na Złotym Potoku.

POLANOWICE - Wieś, ok. 460 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół parafialny pw. Nawiedzenia NP Marii**, pierwotnie pw. Św. Marcina z Tours, wzmiankowany w 1318r., w 1533 przejęty przez

protestantów, drewniany z 1588 - rozebrany w 1906, obecny zbudowany w latach 1912/13, od 1945r. katolicki, murowany, neogotycki. W dawnym pałacyku mieści się obecnie Zespół Szkół

POPIELÓW - Wieś i gmina, ok. 2.400 mieszkańców, nazwa wsi po raz pierwszy w źródłach zapisana została w 1286r. jako Popelov, wywodzi się od nazwy osobowe „Popiel”. Jej nazwa zmieniała się na przestrzeni wieków. Wieś istniała prawdopodobnie już przed 1272 r lokowana została jednak dopiero w 1304 r przez Henryka Śląskiego, na prawie niemieckim. Była więc własnością książęcą. Potem została sprzedana Boguszowi ze Stobrawy. Obszar wsi należał od momentu powstania państwa polskiego do dóbr królewskich, a po podziale państwa do dóbr książęcych. Osada miała charakter rolniczy, jej mieszkańcy oprócz rolnictwa zajmowali się także wyrębem i spławianiem drewna rzeką Odrą, bartnictwem i rzemiosłem. W 1557 r powstała tu komora celna, w której pobierano cło od wołów pędzonych do Brzegu. Rozwijające się rzemiosło przybrało z czasem charakter przemysłowy.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. św. Andrzeja** wybudowany w 1654r., wcześniej był kościołem parafialnym. W 1888r. po wybudowaniu nowego murowanego, neogotyckiego kościoła, przeniesiony został na cmentarz. Jest konstrukcji zrębowej, wzmocniony słupowo po przeniesieniu na cmentarz. Prezbiterium zwieńczone trójbocznie, przy nim zakryścia. Nawa szersza z dużą kruchtą i składzikiem. W nawie i prezbiterium stropy płaskie. Chór muzyczny wsparty na 8 słupach. We wnętrzu ślady polichromii, w dwóch oknach stare kraty kowalskie. Ołtarz barokowy z poł. XVII w. Rzeźby i obrazy barokowe. Ambona barokowa z XVII w. Na cmentarzu obok kościoła kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1865 r wykonana przez Jerzego Marka z Mokrego.

PROŚLICE - Wieś, ok. 470 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa** drewniany zbudowany ok. 1580 r, wieża z 1773 r zbudowana przez Jerzego Zajacę, miejscowego młynarza. Kościół orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurówce z wieżą budowaną na słup. Przy trójbocznie zamkniętym prezbiterium zakryścia z łożą na piętrze, dojście do łoży zadaszone. Nawa prostokątna, szersza od prezbiterium, przy niej od południa empora wsparta od zewnątrz na słupach. Wzdłuż północnej ściany empora także na słupach. Portal gotycki w wejściu do nawy, drzwi z okuciami XVI w. Od zachodu wieża dobudowana do nawy, konstrukcji słupowej, o ścianach lekko pochyłych, szalowanych, nakryta dachem i cebulastym hełmem z latarnią. Wejście do nawy od strony wieży wycięte łukiem spłaszczonym, drzwi klepkowe, okucia barokowe. Na wiązaniu wieży wyrzyta data budowy. Okna zamknięte łukiem

splaszczonym i trójkątnie. Ściany na zewnątrz szalowane. Dach siodłowy o jednej kalenicy, gontowy, przedłużony nad łożą i emporą. Wewnątrz zabytkowe późnobarokowe ołtarze, ambona, organy, pająki i dzwon z 1693r. Odlany we Wrocławiu.

- **Pomnik przyrody** - lipa drobnolistna, przy drodze z Proślic do Byczyny, ok. 500 lat, 743 cm obwodu, 23 m wys. (nr rej. 247) Jedna z największych w Polsce. Najgrubsza i druga pod wzgl. wieku lipa w Polsce.

PRUSZKÓW - Najstarsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1250 r. W 1563 r. zostaje wybudowany zamek w Prószkowie, który zostaje zburzony przez Szwedów w 1644 r., a odbudowa następuje w 1677 roku. Do zamku należy fabryka fajansów, która przetrwała do 1850 r. W 1847 r. zorganizowano w Prószkowie Akademię Rolniczą, która istniała do 1881 r. Obecnie nauka odbywa się w Zespole Szkół Ogrodniczych. Prószków jest jednym z najmłodszych miast w Polsce, ponieważ prawa miejskie otrzymał w 2004 roku. Jako ciekawostkę należy podać fakt, że Prószków 27 lipca 1928 r. był najgorętszym miejscem w Europie - temperatura osiągnęła wysokość +40.2°C.

Na uwagę zasługuje:

- **Renesansowy zamek** zbudowany w XVI w. przez ród Prószkowskich pełnił rolę ich głównej siedziby przez lata. Zaprojektowany był na prostokącie z wewnętrznym dziedzińcem i otoczony systemem umocnień bastionowych. Po zniszczeniach z 1644 r. zamek odbudowano a w następnych wiekach - XVIII i XIX - przebudowano w duchu kolejnych epok. Dzisiaj pełni zgoła odmienne od pierwotnych funkcje, mieszcząc Dom Opieki Społecznej. Zachowały się na dziedzińcu renesansowe krużganki, a także liczne detale w barokowym wystroju wnętrz.

PRUDNIK – miasto lokowane w 1279 r na prawie niemieckim do 1337 r pod panowaniem czeskim, następnie piastowskim, po śmierci ostatniego piasta Jana II Dobrego przeszło pod panowanie Habsburgów.

Z racji położenia na ważnym szlaku handlowym łączącym Wrocław z Morawami, na przełomie XVIII w stał się największym miastem księstwa opolsko – raciborskiego. W wyniku wojen śląskich Prudnik znalazł się w rękach Prus. Następuje rozwój przemysłu włókienniczego, fabryka Samuela Frankla jest zaliczana do największych w ówczesnych Niemczech.

Aktualnie Prudnik jest siedzibą Urzędu Miasta i Gminy, liczy ponad 24 tys mieszkańców, od kilku lat pełni funkcję polskiej stolicy Euroregionu Pradziad.

Z racji dogodnego położenia na mapie turystycznej Polski zlokalizowano tu początek głównego szlaku turystycznego polskich Sudetów im. dr Orłowicza (czerwony) kończącego się w Świeradowie Zdrój.

Na uwagę zasługuje:

- **Wieża Zamkowa**, Murowany zamek zbudowany został prawdopodobnie przed 1262r. przez Woka z Rózemberku, który prowadził tu akcję kolonizacyjną. Przebudowa i remont zamku miała miejsce w latach 1691 - 1693. W 1806r. został spalony, w roku 1837 na terenie zamku została wybudowana stajnia garnizonowa. Do jej budowy wykorzystano m.in. gruz z zakupionej przez miasto w 1844r. zachodniej części ruin zamkowych wcześniej będących własnością gminy ewangelickiej. Wkrótce usunięto całkowicie pozostałości starego zamku za wyjątkiem wieży Woka. Gruzem zasypano fosę zamkową, częścią wybrukowano plac zamkowy.
- **Ratusz**, W latach 1840 - 1842 budynek podwyższono, a w 1856r. powstała górnokondygnacyjna wieża i wysoki hełm z latarnią. W 1894 - 96 ratusz został gruntownie przebudowany. Obecnie jego architektura jest bezstylowa. Górne partie wieży prezentują styl klasycystyczny. Kamienice przylegające do ratusza powstały po pożarze w 1779r. Elewacje wszystkich kamienic zostały zmodernizowane i mają charakter dekoracji typowy dla 2 połowy XIX w. W czasie ostatniej wojny blok rynkowy uległ poważnym zniszczeniom. Do tego czasu liczył on 11 kamienic ustawionych plecami do siebie w dwóch rzędach ciągnących się na zachód od ratusza.
- **Kościół Parafialny**, W roku 1730 rozpoczęto budowę obecnego kościoła pod wezwaniem św. Michała Anioła. Usytuowany jest pośrodku Placu Farnego. Orientowany, prezbiterium w kierunku wschodnim. Murowany, tynkowany, z prostokątnym korpusem, półkolistym prezbiterium. Od frontu na osi wieża. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Podobnie pokryte daszki prezbiterium, krucht, przybudówek i hełm. W 1946r. kościół przejęli dominikanie, którzy przeprowadzili remont po zniszczeniach wojennych. W latach 1979 - 83 został przeprowadzony remont posadzki, instalacji, wieży, dachu i elewacji. Jeszcze w okresie powojennym dach był kryty łupkiem.

PRZYLESIE – wieś założona na planie owalnicy z domami usytuowanymi szczytowo. W okolicy rezerwat leśny „Przylesie” graniczący z autostradą A4. Na powierzchni 17ha fragmenty drzewostanów naturalnego pochodzenia od grądu do olsu, miejsce występowania kosańca żółtego.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. Miłosierdzia Bożego** do 1945r. ewangelicki zbudowany w XIV w., rozbudowany w XVIII i XX wieku, orientowany. W wejściu portal gotycki ostrołukowy, kamienny fazowany. Ogródenie kościelne z kamienia polnego z 3 bramkami, od wschodu gotycka ostrołukowa pozostała z XVIII i XX wieku.

SIESTRZYCHOWICE - Wieś rycerska, wzmiankowana w 1284r..

Na uwagę zasługuje:

- **Pałac biskupów** (1514r.) jeden z najpiękniejszych na Ziemi Nyskiej - rezydował tu Andrzej Jerzyna, krewny bp A. Jerzyna. Trój skrzydłowa budowla z murem kurtynowym (k. XVI w.), resztki sgraffitta, sklepienia kolebkowe i krzyżowe, portal wjazdowy, resztki fortyfikacji i fos, zaniedbany park ; Figura św. Jana Nepomucena z I poł. XIX w.

ŚLAWNIOWICE – największe w Polsce złoża marmurów eksploatowane od 700 lat, od XIV w. używane do celów rzeźbiarskich, aktualnie marmur znajduje szerokie zastosowanie jako materiał okładzinowy wielu reprezentacyjnych budowli w Europie i na świecie.

STARE OLESNO - wieś, ok. 610 mieszkańców, najstarsza osada polska na tym terenie, znana z zaciętych walk w III Powstaniu Śląskim.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny**, wybudowany w 1680r.. Kościół drewniany, orientowany, konstrukcji zrębowej, z wieżą budowaną na słup. Prezbiterium zamknięte ścianą prostą, przy nim zakrystia. Nawa szersza od prezbiterium, do niej od zachodu przylega wieża, po jej bokach dwa składziki. Prezbiterium nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym, nawa stropem płaskim. Wnętrze ścian oszalowane deskami. Tęcza o ściętych narożnikach. Chór wsparty na 2 słupach. Okna zwieńczone półkoliście. Ściany na zewnątrz pokryte gontem. Dachy siodłowe. Ściany wieży pochyle, szalowane, u góry izbica nakryta ośmiobocznym dachem namiotowym. Nad nawą czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę, nakryta daszkiem gontowym. Wewnątrz obraz Matki Boskiej z XVII w., ołtarz posoborowy z płaskorzeźbą Ostatniej Wieczery i nowoczesna ambona są dziełami zakopiańskich snycerzy. Stacje drogi krzyżowej z XIX w. o charakterze ludowym.

STOBRAWA - Wieś, ok. 500 mieszkańców, wzmiankowana w 1366r., we wsi neogotycki kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP oraz stadnina koni.

STRZELCE OPOLSKIE - siedziba powiatu strzeleckiego położone u podnóża Góry Św. Anny, prawa miejskie uzyskało w 1281 r. z nadania księcia opolsko-raciborskiego Bolesława I. W XIV w. przez krótki okres czasu było stolicą księstwa strzeleckiego, do wojny trzydziestoletniej rozwijało się pomyślnie z racji usytuowania przy ważnych szlakach handlowych, w starożytności był to szlak bursztynowy i solny, w czasach późniejszych tzw szlak hanzeatycki prowadzący z Hamburga do Kijowa. W drugiej połowie XIX w. ważny ośrodek przemysłu wapienniczego i maszynowego.

Na uwagę zasługuje:

- **Zamek** (ruiny) – XIVw. dawniej myśliwski o charakterze reprezentacyjnym z zachowaną wieżą, rezydencja książąt piastowskich.

Front z fryzmem klasycyzującym fragmenty dekoracji sgraffito, wewnątrz sklepienia krzyżowe (zniszczony w 1945r.)

- **Park zamkowy** – z ciekawymi okazami starodrzewia.
- **Kościół cmentarny pw. św. Barbary** z 1505r. drewniany, konstrukcji zrębowej, kryty gontem także na ścianie wschodniej, dach smukły na ½ całej wysokości kościoła.
- **Ratusz** – klasycystyczno-noegotycki z wieżą z XVIw., oraz bramą wjazdową z kolumnami z XVIIIw. Obok pomnik strzeła ze spiżu nad studzienką.
- Fragmenty murów obronnych miasta z przykościelną basztą z XVw..

ŚCIBÓRZ - Wieś wzmiankowana w 1300r. - duży ośrodek wypoczynkowy. Położony nad Jeziorem Otmuchowskim.

Na uwagę zasługuje:

- **Pałacyk** barokowy najstarszy na Śląsku (1668r.) dwutraktowy. Elewacja z cechami manieryzmu, dawniej zajazd z XIX w., przebudowany w XX w..
- Kaplica barokowa - wewnątrz figura św. Jana Nepomucena -II poł. XVIII w..
- Przy szosie dęb szypułkowy o obwodzie ok. 4,90 m - pomnik przyrody.

ŚWINIARY WIELKIE - Wieś, ok. 270 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. św. Bartłomieja** drewniany, zbudowany w 1762r., o konstrukcji zrębowej na podmurówce z wieżą konstrukcji słupowej, dach siodłowy kryty gontem. W stropie kruchty kilka desek ze śladami polichromii o elementach kasetonowych z XVIII w. Ołtarz główny z rzeźbami, ambona i wyposażenie pochodzą z XVII i XVIII wieku. Dzwon z 1622r. ufundowany przez Adama Posadowskiego – właściciela Wólczyna, Wierzbicy i Świniar.

TRZEBOSZOWICE – Wieś.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół p.w. św. Jadwigi** neogotycki - k. XIX w..
- **Dwór** z ok. 1800r..
- **2 kapliczki** z 1800 i 1850r. (z barokowymi rzeźbami).

TURAWA – pierwszy zapis o miejscowości pochodzi z 1552r. kiedy to należała jeszcze do Kotorza Wielkiego. Zanim stała się samodzielną miejscowością minęło prawie 200 lat. W 1712r. dobra turawskie kupuje Marcin Scholtz von Loewenkron który rozpoczyna budowę pałacu. W owych czasach w Turawie obok młyna było jedynie sześć budynków zamieszkałych przez służbę. Dzięki nowym właścicielom wieś rozbudowała się, rozbudowany został

również pałac. Kolejnymi właścicielami posiadłości była rodzina Gamesów. Po roku 1945 obiekt był systematycznie dewastowany.

Na uwagę zasługuje:

- Pałac – zbudowany w latach 1728 – 1730, wielokrotnie rozbudowywany. Obecnie znajduje się tam dom dziecka.
- Zbiornik retencyjny – zbudowany w okresie międzywojennym na rzece Mała Panew, ma powierzchnię 21km² i głębokość 13m. Obok Jeziora Dużego znajdują się jeszcze dwa: Jezioro Średnie i Jezioro Małe.

UJEŹDZIEC - Wieś nad Raszyną (owalnica), wzmiankowana w 1291r., ślady grodziska.

Na uwagę zasługuje:

- **Dwór** bpa Andrzeja Jerzyna późnorenesansowy z k. XVI w., przebudowany w XIX w., tablica fundacyjna i herb Jerzynów (grzyf).
- **Oficyna i spichlerz** z I poł. XIX w.. zaniedbany park angielski z XIX w.,
- **Kościół p.w. św. Katarzyny** neoklasykistyczny 1834-36 - Rodzina Pańska (XVIII w.) w stylu Klarowskim, pomnik nagrobny Zygmunta Filipa Jerzyna (+1802).

UNIKOWICE - Wieś nad Tarnawką.

Na uwagę zasługuje:

- **Kapliczka** późnobarokowa z 1744, wewnątrz obraz św. Trójcy z ok. 1860-70r..
- **Dom nr 39** - XVIIIw. - konstrukcja szachulcowa.
- **Średniowieczny krzyż pokutny.**

WIERZBICADOLNA - Wieś, ok. 380 mieszkańców

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. Podwyższenia Krzyża** drewniany, zbudowany został w 1688r.. W 1939 zrekonstruowany na wzór poprzedniego, z zachowaniem pierwotnej wieży. Orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurówce kamiennej, wieża budowana na słup. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, przy nim zakrystia z lożą kolatorską na piętrze, nawa z kruchtą, od zachodu wieża dostawiona do nawy. Wnętrze kryte stropem płaskim z zaznaczonymi podziałami kasetonowymi. Chór muzyczny wsparty na 4 słupach, połączony emporami wzdłuż ścian bocznych. Okna i otwory wejściowe zakończone łukiem spłaszczonym. Kościół na zewnątrz nieoszalowany. Dachy siodłowe gontowe. Ściany wieży nieznacznie pochyle, zwężające się ku górze, nakryte ośmiobocznym dachem namiotowym z cebulastym hełmem i latarnią pobitą blachą. W kilku oknach kraty z zadziornami. Na ścianach nawy fragment polichromii, na stropie scena Sądu Ostatecznego, z XVII w. Ołtarz późnobarokowy z rzeźbami z XVIII w. Obrazy o charakterze ludowym, ilustrujące Zmartwychwstanie. Epitafium renesansowe z XVII

w. Z namalowanym Ukrzyżowaniem i portretem wotywnym. Rzeźby gotyckie z XV i XVI w.; Pieta i krzyż gotycki.

- **Pomnik przyrody** -głaz narzutowy, blok skandynawskiego granitu różowego, (przy drodze z Wierzbicy do Wloch),

WOŁCZYN - Miasto i gmina. ok. 6200 mieszkańców. Historia osadnictwa na terenie Wołczyna sięga 1000 lat. Pierwszymi osadnikami były plemiona słowiańskie, które z dużym uporem przystosowały się do zamieszkania leśno-bagnistych terenów. Osada jaka powstała w miejscu dzisiejszego Wołczyna otrzymała prawa miejskie z rąk księcia Henryka III Wrocławskiego w 1261r., on zleca Kunzo Wilrychowi założenie miasta na prawie średzkim. Z biegiem czasu miasto przyjęło nazwę Kunzestad, która w zbliżonym brzmieniu przetrwała do zakończenia II wojny światowej (1945). "Wołczyn" pojawia się w dokumentach miejskich tylko raz - w roku 1845. Powrócono do niej po wojnie, by podkreślić słowiański rodowód miasta. Przez Wołczyn przebiegał szlak handlowy Kraków - Kluczbork - Wrocław. Wraz z nadaniem praw miasto zyskało 100 włók pola, 10 lat wolnych od podatków i nowe prawa targowe. Do XVII wieku Wołczyn rozwijał się pomyślnie. Ludność utrzymywała się z rolnictwa, rzemiosła i handlu. Najliczniejszy był cech szewski - pod koniec XVIII wieku skupiał 70 rzemieślników, wszystkich mieszkańców było zaś 800. Plody rolne i rękodzieła zbywane były na 5 corocznych jarmarkach, eksportowano je także do Wielkopolski.

Do 1495r. Wołczyn był miastem książęcym kolejnych dynastii Piastów: brzeskich, świdnickich i opolskich. Następnie aż na 300 lat przeszedł w ręce prywatne - magnackiego rodu Posadowskich, potem we władanie cesarzy pruskich Fryderyka II i Fryderyka III. Miasto było kilkakrotnie zaludniane: w XV wieku przez osadników husyckich, w XVII wieku po wyniszczeniu przez epidemie i pożary - także poprzez wygnanych z Polski arian. W XVI wieku powstała tu znana w kraju z wysokiego poziomu nauczania szkoła miejska, a w XVIII i w początkach XIX stulecia mieściło się znane proseminarium dla polskich ewangelików, przeniesione później do Kluczborka. Za panowania cesarzy pruskich (XVIII w.) miasto otrzymało swój statut i urząd stróża miejskiego.

Wołczyn do końca panowania Habsburgów był w posiadaniu książąt oleśnickich i pozostał miastem prywatnym do reformy z 1808r. Po trudnych latach gospodarczego załamania i masowej emigracji zarobkowej mieszkańców sytuacja zaczęła się poprawiać po doprowadzeniu kolei żelaznych do pobliskiego Kluczborka. W połowie XIX wieku otwarto tu - największą wówczas roszarnię Inu. W latach międzywojennych dobudowano oddział roszarni konopi. Powstały też dwa nowe browary, gorzelnia, a w 1893r. - fabryka drożdży - załazek dzisiejszej Śląskiej Fabryki Drożdży zaopatrującej w swoje produkty jedną czwartą kraju. W 1904r. wybudowano gazownię i oświetlono ulice. W 1912 przystąpiono do budowy szpitala. W 1796r. Wołczyn liczył 893 mieszkańców, w 1939 r - 3899. Walki o Wołczyn rozpoczęły się 19 I 1945r., kiedy to do miasta dotarł radziecki zagon czołgowy.

Zniszczenia wojenne Wołczyzna sięgały 40%. Wyswobodzenie miasta spod okupacji niemieckiej nastąpiło 21 stycznia 1945r..

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół filialny p.w. św. Teresy** poewangelicki, obecny wybudowany w latach 1770-1799, pierwotny, drewniany, był wspomniany w przekazach historycznych już w 1315r.; w 1588r. uległ całkowitemu spaleni; odbudowany przez protestantów, którzy przejęli świątynię; rozebrany w 1776r.; obecny został wzniesiony w latach 1770-99 staraniem J. Freytaga z materiału pochodzącego z ruin zamku Jana von Borschnitz-Jeltsch; zamek istniał na terenie dzisiejszego cmentarza; wieża z 1831r.; w 1899r. kościół powiększono; od 1945r. należy do katolików; wewnątrz organy o bogatej, rokokowej dekoracji z kartuszem herbowym i późnobarokowy obraz Matki Boskiej z XVIII w.
- **Cmentarz żydowski** (ul. Byczyńska) z początku XIX w., z klasycystycznymi nagrobkami
- interesujące **żoła solanki** o temperaturze +43,5°C, (na terenie gminy)

ZAGWIŹDZIE - Wieś, ok. 250 mieszkańców, miejscowość powstała w XVIII w. w ramach kolonizacji za Fryderyka II, króla pruskiego. Wioska ta to dawny ośrodek hutniczy - w 1755 r powstały w niej warsztaty kuźnicze (ciekawy zabytek hutnictwa śląskiego). W latach 1920-21 wybudowano kościół, naśladujący styl włoskiego renesansu.

Na uwagę zasługuje:

- **Muzeum Odlewnictwa** - izba muzealna, gromadząca unikalne maszyny po byłej odlewni (m in. stary drewniany młot kuźniczy) i stare sprzęty codziennego użytku –założycielem Izby jest p. Andrzej Puławski, wójt gminy Murów.

ZAWADZKIE – siedziba miasta i gminy, położone w północnej części powiatu strzeleckiego na Równinie Opolskiej, ok. 9 tys mieszkańców. Miasto położone nad malowniczo ukształtowanym brzegiem Małej Panwi określanej mianem opolskiej Amazonki. Rozwinęło się jako ośrodek przemysłowy dzięki istniejącym tu licznie piecom hutniczym. W XIX w. powstaje huta Zawadzkie (kilkukrotnie rozbudowywana istnieje do dziś) oraz stalownia. Podczas III Powstania Śląskiego miejscowi hutnicy budowali dla powstańców pociągi pancerne.

Stąd pochodzą:

- **Wincenty z Kielczy**, okolice Zawadzkiego (1200-1261) – dominikanin, kompozytor i poeta, kanonik katedry krakowskiej, przeor klasztoru dominikanów w Raciborzu. Autor hymnu „Gaude Mater Polonia”.

ZŁATE HORY (CZECHY) - miasto w Republice Czeskiej położone w dolinie Złotego Potoku u podnóża Kopy Biskupiej. Założone w 1220r. przez biskupa Wawrzyńca twórcy pierwszych kopalni złota w tym rejonie. Bogate tradycje górnicze przetrwały przez ponad 700 letni okres eksploatacji kopalni

złota. Od XV w. aż do sekularyzacji zakonów było własnością kolejnych biskupów wrocławskich. „Złoty okres”, rozkwit miasta przypada na XVI w. jest wtedy większe od Jesenika, największe wydobywane samorodki złota dochodzą do 1,78kg. Złej sławy przysporzyły miastu „procesy czarownic” do których dochodzi na przełomie XVII w. w 1651 r. zgładzono tutaj 54 osoby przeważnie kobiety wyróżniające się urodą lub pochodzące z bogatych domów. Eksploatacji złota zaprzestano w połowie lat 90-tych naszego stulecia.

W okolicy sanktuarium MB Wspomożycielki Wiernych, ruiny zamków Edelstejn, Kobrštejn, Leuchštejn, skansen górniczy nad rz. Olešnice, uzdrowiska „Edel”, „Rudne Doty” -jedyna zachowana sztolnia do speleoterapii. Ze Złotej Hory pochodziła matka Franciszka Schuberta, Elżbieta Witz.

Na uwagę zasługuje:

- **Układ urbanistyczny**, w centrum zabytkowe domy mieszczańskie.
- **Muzeum Górnicze** w budynku starej poczty z 1698r. zbudowanej w stylu baroku niderlandzkiego.
- **Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP** barokowy (gotycki rdzeń).
- **Kościół szpitalny p.w. Św. Krzyża** z 1722r..
- **Kościółek św. Rocha na Krwawej Górze** - dziękczynny za ocalenie miasta przed epidemią dżumy w 1666r. Figura maryjna, figura św. Jana Nepomucena 1731.

Stad pochodzą:

- **Elżbieta Vitz** – matka słynnego kompozytora romantycznego Franciszka Szuberta (1797-1828).

ZŁOTY STOK - miasto, najstarsza osada górnicza na Śląsku, położona u podnóża Gór Złotych przy granicy z Czechami. W 1273r. Henryk IV Probus nadaje przywileje wydobywania złota, w 1344r. osada otrzymuje prawa miejskie. W XVw. istnieje tutaj 1290 sztolni i szybów, wydobywa się 60 kg złota rocznie (8% światowej produkcji tego kruszcu). Od XVIII w. oprócz złota, pozyskiwano tu najstarszą truciznę – arsenik. Produkcję arseniku wstrzymano w 1961r. pomimo tego że był to jeden z dwóch istniejących na świecie producentów tej trucizny.

Na uwagę zasługuje:

- Zabytkowy **układ urbanistyczny** (XV-XVI w.).
- **Ratusz** z 1801r.,
- **Pomnik „śpiący lew”** Pomnik ofiar I wojny światowej.
- **Poewangelicki kościół górniczy p.w. św. Barbary** - późnogotycki (1517).
- **Kaplica cmentarna** z XVI w.

- **Kościół Wniebowzięcia NMP** neogotycki (1876) - rzeźby Thamma, drewniane stalle górnicze, XVIII w., obraz św. Antoniego, Przed wejściem figura św. Jana Nepomucena.
- **Muzeum Hutnictwa i Kopalnictwa Złota.**
- **Sztolnia Książęca.**
- **Źródła termalne.**
- **Kopalnia Złota** - muz minerałów.

ZWIERZYNIEC – wieś.

Na uwagę zasługuje:

- **Pałacyk myśliwski** barokowy (1713-14) wzniesiony przez M. Kleina wg projektu K. Tauscha - pierwsza na Śląsku barokowa budowla świecka na planie elipsy.

ŻYROWA – wieś o bogatej przeszło 750 letniej przeszłości historycznej położona u stóp Góry św. Anny w granicach Parku Krajobrazowego o tej samej nazwie. Wzmiankowana w 1280r. jako własność księcia Bolesława I z Opoła, od 1447-1629r. własność rodziny Żyrowskich. Jak większość szlachty śląskiej przeszli na protestantyzm, w czasie wojny 30-letniej walczyli przeciwko katolickiemu cesarzowi Austrii. Po zwycięstwie cesarza, oskarżeni o zdradę, zostali skazani na dożywotnie więzienie i przepadek mienia. Od 1631r. do 1852r. Żyrowa wraz z przyległymi wioskami jest własnością jednego z najznakomitszych rodów śląskich wywodzących się z Niemiec Gaschinów. Są oni fundatorami kościoła, klasztoru oraz kalwarii na Górze św. Anny.

Na uwagę zasługuje:

- **Kościół pw. św. Mikołaja**, wczesnogotycki przebudowany w XVIIIw. z zachowanym prezbiterium oraz XIIIw. sklepieniem krzyżowo-żebrowym.
- **Pałac Żyrowskich**, wczesnobarokowy, rozległy założony wokół dwóch czworobocznych dziedzińców. Najokazalszy dziedziniec zachodni – pałacowy z dwoma wieżami na flankach oraz jedną bramą w osi budynku. Pałac w czasach swej świetności był miejscem zjazdów śląskiej i austriackiej arystokracji.
- **Przydrożna kpiczka** w formie „studzionki” ze źródelkiem.
- Przy Kozim Rynku jedyny w Polsce **Kozi pomnik** postawiony „żywicielce śląskich rodzin”.

SZLAK POLICHROMII BRZESKIEJ.

Największe w Polsce skupisko zabytków zgrupowanych w osiemnastu miejscowościach położonych w okolicy Brzegu, w których odkryto bądź udokumentowano istnienie gotyckich malowideł. Na szlaku okrężnym o długości 55km biorącym swój początek w Brzegu i wiodącym przez Brzezinę, Zielęcice, Małujowice, Łukowice Brzeskie, Bierzów, Przylesie, Krzyżowice, Pogorzelę, Łosiów, Strzelniki i Kruszynę można spotkać się ze średniowiecznym sposobem patrzenia na świat. Wspaniałe gotyckie

polichromie wiejskich kościołów z okolic Brzegu prezentują średniowieczną Biblię pauperum – Biblię ubogich wykonaną przez anonimowych twórców.

SZLAK DREWNIANEGO BUDOWNICTWA SAKRALNEGO.

Prezentuje stare drewniane kościółki stanowiące szczególnie piękny element współczesnego krajobrazu Śląska Opolskiego. Oznakowany szlak od Opoli do Olesna umożliwia zwiedzenie 12 drewnianych kościółków z XVII i XVIII wieku z grupy 70 występujących w powiatach kluczberskim i oleskim. Trasa szlaku o długości 94km rozpoczyna się w Bierkowicach (skansen) i biegnie przez Czarnowąsę, Dobrzeń Wielki, Kolanowice, Laskowice, Bierdzany, Lasowice, Bierdzany, Lasowice Wielkie, Lasowice Małe, Chocianowice, Gronowice, Stare Olesno do Wędrynie. Te wznoszone w wioskach a czasami na bezludziu arcydzieła sztuki ludowej, pod względem piękna stoją na drugim miejscu po kościółkach małopolskich. Większość kościółków posiada oryginalne wyposażenie a ich konstrukcje są świadectwem wysokiej kultury technicznej cechującej się prostotą i celowością użytych środków.

STOBRAWSKI PARK KRAJOBRAZOWY

Powstał na fragmencie wyznaczonego wcześniej obszaru chronionego krajobrazu „Lasy Stobrawsko – Turawskie”. Jego powierzchnia wynosi ponad 52,5 tys. ha i jest jednym z większych parków krajobrazowych w Polsce. Park położony jest w dorzeczu Stobrawy, Bukowiczanki i Brynicy. Na południu granica parku opiera się o rzekę Odrę (przecina ją jedynie w okolicach Mikolina i w dolinie Nysy Kłodzkiej). Obszar Stobrawskiego Parku Krajobrazowego obfituje w chronione i rzadkie gatunki roślin. Do tej pory stwierdzono występowanie 34 gatunków prawnie chronionych, spośród których do najciekawszych należą między innymi długosz królewski, rosiczka okrągłolistna, wawrzynek wilczczyko, lilia złotogłów, kilka gatunków storczyków oraz rośliny wodne, jak kotewka orzech wodny czy paproć salwinia pływająca. Łącznie wśród roślin chronionych i rzadkich 12 gatunków znajduje się na „Liście roślin zagrożonych w Polsce”. Trzy z nich salwinia pływająca, kotewka orzech wodny i lindernia mułowa znajdują się na liście roślin chronionych w całej Europie międzynarodową konwencją o ochronie gatunków zagrożonych wyginięciem. Teren parku krajobrazowego pod względem faunistycznym zdecydowanie wyróżnia się spośród innych cennych przyrodniczo obszarów opolskiego. Na łąkach możemy spotkać derkacze, czajki, bociany białe oraz polujące kanie rude i czarne. Wiosną w trakcie przelotów pojawiają się tu stada gęsi i żurawie.

W nadrzecznych zaroślach gnieźdzą się dziwonie i remizy budujące wiszące gniazda. Gniazda te można z łatwością dostrzec szczególnie zimą. Zimą Odra jest miejscem przebywania stad kaczek takich jak krzyżówki, nurogęsi, gągoły i bielacze. Na zimujące ptaki wodne polują bieliki, przesiadujące często blisko rzeki. Na rzekach przez cały rok występują zimorodki. Starorzeczca zamieszkują ważki, zaskrońce i liczne płazy.

Na całym terenie Parku Krajobrazowego można spotkać bociany czarne i żurawie oraz rzadkie orliki krzykliwe. Żyją tu dzięcioły zielone, zielonosiwe i średnie, muchówki białoszyje i małe, a z ptaków drapieżnych trzmielojady.

Na wyróżnienie zasługują liczne na terenie parku kompleksy stawów rybnych z gnieźdzącymi się tam perkozami, bąkami, gęgawami, kaczkami i łyskami. Stawy są miejscem regularnego występowania bielika i rybotowa oraz czapli siwej i czapli białej. Z większych ssaków w parku żyją sarny, jelenie, dziki, lisy, borsuki, kuny, bobry. Wyjątkowym gościem bywa łoś. Na terenie parku utworzono cztery rezerваты przyrody: „Lubsza” chroniący fragment lasu bukowego, „Rogalice” obejmujący łąg jesionowo – olszowy, „Leśna Woda” porośnięty lasem bukowym oraz „Śmiechowice” utworzony dla ochrony wiekowych okazów modrzewia sudeckiego. Planuje się objęcie ochroną rezerwatową kolonię czapli siwej na wschód od Stobrawy (rezerwat „Czapliniec”) oraz kompleks leśny koło Golczowic (rezerwat „Odra”)

PARK KRAJOBRAZOWY „GÓRY OPAWSKIE” – jedyny park naszego regionu o charakterze górskim, zajmuje powierzchnię 4903 ha, położony przy granicy z Republiką Czeską. Obejmuje zasięgiem północne stoki Gór Opawskich (Sudety Wschodnie) z ich przedgórzem i leży na terenie 3 gmin. Wielkim bogactwem Parku są zwarte kompleksy leśne stanowiące 75% ogólnej powierzchni Parku. W morfologii gór wyodrębnić można trzy izolowane masywy: Góry Chrobrego z Przednią, Średnią i Tylną Kopą, Biskupią Kopą (889 m.n.p.m.), Srebrną Kopą, Długotą i Kobylicą.

Malowniczy przełom Białej Głucholańskiej (2,5 km)

Dolina Złotego Potoku z reliktnymi górnictwa złota, 24 km przełomem w miejscowościach Jarnołówki i Pokrzywna.

Malownicza wąska dolina Bystrego Potoku (prawy dopływ Złotego Potoku)

Na terenie parku utworzono trzy rezerваты przyrody: dwa leśne – „Las Bukowy”, „Cicha Dolina” oraz jeden krajobrazowo-geologiczny „Nad Białką” (przełom Białej Głucholańskiej). Przez najciekawsze fragmenty parku o bogatych walorach przyrodniczo – krajobrazowych poprowadzono 4 ścieżki dydaktyczne.

PARK KRAJOBRAZOWY „GÓRA ŚW. ANNY” obejmujący Grzbiet Helmu w zachodniej części Wyżynie Śląskiej zajmuje obszar 5775 ha. Położony na terenie 6 gmin z najwyższym wzniesieniem Górą Św. Anny 400,04 m.n.p.m. obejmuje swym zasięgiem 5 rezerwatów przyrody.

Góra Św. Anny – geologiczny obejmujący strefę zjawisk wulkanicznych sprzed 5 mln lat.

Ligota Dolna – florystyczny, z roślinnością kserotermiczną

Boże Oko, Lesisko, Grafik – leśne, z drzewostanem cennego lasu bukowego.

Obok niewątpliwych walorów przyrodniczo – krajobrazowych na terenie Parku znajduje się ponad 200 zabytków architektury i budownictwa. Zlokalizowana na szczycie bazylika św. Anny wraz z klasztorem franciszkanów jest miejscem pątniczym ludu Śląskiego. Także zespół 40 barokowych kaplic tworzących

słynną kalwarię, walorem parku jest także największy w Polsce (7tys . miejsc siedzących, 23 tys. miejsc stojących) amfiteatr skalny z monumentalnym Pomnikiem Czynu Powstańczego autorstwa Xawerego Dunikowskiego.

Opracowanie:

Teksty do niniejszej publikacji powstały w oparciu o materiały Koła Przewodników PTTK w Opolu i w Nysie oraz innych ogólnodostępnych publikacji krajoznawczych, także opublikowanych na stronach internetowych.

Stanisław Kowalewski – Przewodnik TP PTTK Nr 476

Joanna Kowalewska – Przewodnik TP PTTK nr 9986

Nysa

Paczków

Biała

Kluczbork

Strzelce
Opolskie

Byczyna

Brzeg

Ozimek

Prudnik

Krapkowice

Pokój

Otmuchów

